

Urbánek, Rudolf

Otázka církevní

In: Urbánek, Rudolf. *Dvě studie o době poděbradské*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, 1929, pp. [91]-139

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118731>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

B. OTÁZKA CÍRKEVNÍ.

Pro české poválečné husitství hlavní otázkou přítomnosti i budoucnosti byla kompaktáta, jejich zachování a dokonání. Špatnou při tom předzvěstí byly spory, které o ně vypukly mezi oběma stranami náboženskými vlastně hned po jejich potvrzení. Bylo-li utrakvistům vytýkáno, že se smluv nedrží a je překračují, byla pro ně omluvou povaha kompaktat jako smlouvy provisorní, ne však v tom smyslu, jak to pak obyčejně vykládali katolíci, že je to smlouva, týkající se jen pokolení žijícího v době jejího ujednání, nýbrž tak, že se tehdy nevyřídily všechny sporné body a že ostatek byl ponechán k dalšímu projednání. Hůře však bylo, že katolíci nechtěli zachovávat ani to, co vskutku utrakvistům bylo povoleno, zvláště je i dále kaceřující v otázce kalicha, jež byla nejzjevnějším dělítkem obou stran.

Kompaktáta byla jak smlouvou s církví, s jejím tehdy nejvyšším představitelem, koncilem basilejským, tak i zákonem zemským, jemuž se při různých příležitostech, zvláště při kapitulacích, předkládaných od stavů kandidátům trůnu, dostávalo nových potvrzení. Čeští katolíci se sice záhy hleděli vyzouti z jeho závazku, předstírajíce, jako by se kompaktáta týkala jen utrakvistů a jako by bylo jen jejich věcí se jich zastávat, avšak převaha sjednoceného utrakvismu by je již byla donutila k důslednějšímu uznání tohoto právního základu českého soužití náboženského, kdyby nebylo dráždivých podnětů zvenčí, které české katolíky v jejich odporu proti kompaktátům udržovaly. A tato nálada, kompaktátům silně nepřívznivá, sílila, čím více se ve velkém sporu církevním chýlila převaha na stranu papeže římského: ten, i když kompaktat přímo nezavrhl, přece v nich viděl nepřijemný ústupek, který bylo odstraniti jak z důvodu prestiže papežského, tak z ohledu na zásadní požadavek církevní uniformity a universalismu u víře i v obřadech.

Pro utrakvismus bylo osudné, že nemohl využití rozporů mezi koncilem a papežstvím k tomu, aby i na římské kúrii včas vynutil potvrzení své veliké vymoženosti nad koncilem. R. 1447 vlivem českých katolíků, zvláště Oldřicha z Rožmberka, byla jedinečná k tomu příležitost zmařena. Ani potom sice ještě zcela nezmizela možnost, jednati s koncilem basilejským, než to bylo již jen nakrátko, a také druhé dvě cesty, které pak zbývaly utrakvistům, ukázaly se neschůdnými: jak zřízení samostatného řádu církevního bez ohledu na poslušnost apoštolskou a tím úplné oddělení od církve římské, tak unie s Cařihradem. Utrakvismus musil dříve nebo později učiniti rozhodný pokus o vyrovnání přímo s kúrií římskou, který byl tím obtížnější, čím kurie se stala opět sebevědomější a nárokovější.

Přesvědčení katolické, že utrakvismus brzo tlakem poměrů bude donucen vzdáti se všech svých úchylek a úplně se podrobiti církevnímu poslušnosti, nabývalo převahy chybným pojetím jeho povahy a síly. Za bezvládní po krátkém období Zikmundově a Albrechtově zajisté utrakvismus v sobě rozdělený leckde upadal, avšak naděje, u katolíků tím vzbuzené, ukvapenými odhady vedly k přílišnému podceňování husitství jako soupeře. Myslilo se, že je husitů jen málo, mluvilo se již o zbytcích českého kacířství a zvláště pražský utrakvismus byl pokládán za skoro vyhaslý: jestliže později (r. 1467) legát Rudolf z Rudesheimu charakterisoval poměry před r. 1448 tak, že kacířství v Praze a na mnoha místech tehdy skoro již přestalo, vyslovoval mínění obecně sdílené¹. Proto rozčarování, které nastalo r. 1448 pádem Prahy, kdy utrakvismus pod vedením Jiříkovým před užaslou veřejností opět vystoupil jako neobyčejně silný mocenský činitel v zemi, bylo tím větší. Dal jemu výraz mezi jinými i krakovský biskup Zbyhněv Olešnický v listu k papeži: „Doslýchám, že kacířský mor husitů opět procitl a jako kdysi svoje stroje staví, aby zdí víry otrásl a ranami svých nepravých důkazů ji rozbořil, ano chce i s ozbrojenou mocí proti církvi Kristově vytrhnouti“². I strážlivého Eneáše Silvia v údivu nad životní silou utrakvistickou na-

¹ Čes. děj. III. 1. 170¹ i 680¹.

² Caro, Gesch. Polens IV. 402.

padaly myšlenky na kruciátu, zvláště dohodnou-li se utrakvisté s českými katolíky¹.

A jako se již dříve husitství zdálo odsouzeným k zániku, tak nyní podivuhodnou záměnou kontrastů zneklidněná fantazie katolické veřejnosti přeháněla, nacházejíc stopy široké propagandy oživlého kacířství v celém sousedství Čech, zvláště v Uhrách a v Polsku. V té příčině pak neváhali čeští odpůrci Jiříkovi cizinu v tom utvrzovati, představující jí toto nebezpečí v podobě velmi hrozné. Tak Oldřich z Rožmberka, jenž české husitství znal příliš dobře, aby ho teprve pád Prahy na jeho sílu upozornil, psal již r. 1446 o straně Jiříkově, anticipuje tím pověsti pozdější a hledě svého nebezpečného soupeře i s jeho stoupenci cizině co možná pomluvit i zoškliviti: „Neb, jestliže by se to dlilo, skrze jich řeči lahodné a přiezeń, kteréž rozsievají do jiných zemí okolních jakožto do Uher a Polsky, přiezně sobě dobývajíce – a již v těch zemích v druhých miestech blud jich vedú tajemně – i proti králi římskému se posilujíce, jestliže se v tom rozmohú, stracht jest, že se všemu křestanstvu mnoho zlého státi může z toho a blud tak veliký v cierkvi svaté, jakožt jest byl kdy od umučenie božieho“². A o dvě léta později podobně do Říma psal Zbyhněv Olešnický o povážlivých zjevech husitské propagandy v Polsku: „Bojíme se, že skrytým úradkem božím se tento mor dále poplízí, a já, kterýž jako sused zvláště tím trpím, pokládal jsem za povinnost, Vaši Svatosti to oznámiti, aby proti tomu užila vhodného prostředku a aby národy, náchylné ku přijetí dřívější sekty, případným zakročením přidržela k zachování čisté víry“³.

I není divu, že u římské kurie, těžce dotčené pražským nezdarem Karvajalovým (1448), české nebezpečí se zdálo větším, než bylo, a že proto se zde i mysli na zvláštní prostředky, jimiž by se konečně síla husitského kacířství zlomila a české království uvedlo v naprostou poslušnost církevní. Kurie k tomu na počátku let padesátých užila nejlepších podle jejího mínění lidí, kteří byli s to takového úkolu se podjít. Na vyšší kruhy, theologické

¹ Čes. děj. III. 2. 311.

² Sr. latinský originál v Monatschr. d. vaterl. Mus. 1828 UB. 51 a český, jak patrně, překlad v diplomatári (nyní v Čsl. stát. histor. ústavě v Praze).

³ Caro IV. 402.

i politické, v Čechách i v sousedství měl působiti kardinál Kusa, vědecká chloubka tehdejšího světa katolického; k témuž úkolu ve vrstvách lidových byl určen výmluvný kazatel s kouzelnou pověstí zázračného divotvorce Jan Kapistran. Jestliže se onen zdráhal vůbec vstoupiti na českou půdu a za nezbytnou podmínku jednání s Čechy položil, aby se hned podrobili jeho rozhodnutí – Kapistran, spoléhaje na sugestivní dojem hlučné pověsti i svého imponujícího zjevu, odvážil se prudkého útoku na kalich i kompaktáta v samých zemích českých, byť i ne ve vlastním prostředí husitském. Mohl se sice při tom dovolávati i listů papežských, přece však ne tou měrou, jak si sám přál: papež Mikuláš, ačkoli neváhal stavěti kalich na stejnou úroveň s uznanými bludy, nesplnil jeho žádosti, aby již přímo kompaktáta zrušil, zachováváje tak i dále linii z r. 1447, kdy v soukromém slyšení na český požadavek, aby jim „pro pána boha“ dopřál kompaktat užívati, prostě mlčel.

Než útok se nezdařil, a kurii nezůstala tajna hrdá a sebevědomá slova strany poděbradské, mířená do Říma: „A ježto nechybí útočníka, podobně ani nebude chyběti obránce“¹. Nedlouho předtím Jiřík v Benešově vyslovil to k Eneáši Silviovi ještě rozhodněji, formuluje tak svůj životní program: „Ale to Ti pravím, nebudou-li kompaktáta držána, nebude ani pokoje, ani svornosti. Chopíme-li se opět zbraně, budete nám samoděk podávati starých úmluv, aniž pak přijaty budou. . . Zbrani vše se dává, co se nechce právu dáti. . . Já kdybych měl raditi papeži, doléhal bych na držení kompaktat. . . Bude-li papež neoblomný, najde království ještě neústupnější; nevím, kdo zvítězí, ale o Písmu vím, kteréž dí: zavadí-li silný o silného, padnou oba. Svár nebude ani nám, ani Vám ku prospěchu“².

Leč zdálo se, že papež nemíní odpírati tvrdé skutečnosti, která z husitů kurii opět dělala stranu proti straně. Přicházely do Říma zprávy Eneáše Silvia, naplněné obdivem k Jiříkovi, a v témže smyslu zajisté působily i osobní informace císařovy. Lze-li vykládati ohledem na císaře, že papež 22. dubna 1452 posílal své apoštolské požehnání jak Hunyadovi do Uher, tak do Čech Jiříkovi,

¹ Čes. děj. III. 2. 578: list knížatům německým z 22. února 1452.

² Palacký IV. 1. 240–41.

„synu milému“¹, můžeme již v dalším projevu postřehnouti více, již pravé ocenění situace. Papež 19. března 1453 – bylo to po přemožení Táboru, zároveň i po propuštění Ladislavově z císařova poručenství – vyjadřoval mladému králi radost nad tím, jak statečně Jiřík odpíral nepřátelům církve, a „zvláště těm, kteří se protivili svatosvatému obecnému shromáždění basilejskému, v Duchu svatém řádně shromážděnému, představujícímu církev obecnou“. Však je Jiřík vepsán nejen v knihu pamětní, nýbrž i v přízeň papežskou a je hoden i vši milosti královské za to, že „se božím vnuknutím zasloužil o sjednocení království českého v jednotu víry katolické i pokoje podle znění kompaktat („iuxta formam compactatorum“) řečeného shromáždění po mnohých bouřích a zmatcích, zastává se víry evangelické a připravuje cestu Milosti Královské“². Bylo to vřelé doporučení Jiříka mladému králi, které bylo tím cennější, že svým uznalým tónem o koncilu basilejském i kompaktátech papež zde naznačoval, že jeho stanovisko k české otázce církevní přece jen nelze ztotožňovati s fanatickou vášní kaceřování Kapistranových a že je tu možnost kompromisu. Pro husity po nedávném nařízení císařově (z 10. října 1452), aby v Čechách a na Moravě každý, ať přijde odkudkoli, zachovával kompaktáta³, byla obdobná zmínka v listě papežském znamením, že u obou hlav světa křesťanského není proti jejich náboženskému palladiu zásadního odporu. Ovšem již zkušenosti s poselstvem královským, které z Říma za půl roku, 24. září, odjíždělo s odpovědí, „hodnou papeže římského“, tedy s nepořízenou⁴, ukazovaly, že cesta k vyrovnání nepůjde přímo, ale klikatými zatáčkami. Jasnější zásvit lepšího poznání rychle zase zhasl, a je zajímavé, že se o to z velké části opět přičinil muž, jehož zásluhou k zmíněnému listu z r. 1453 nejspíše došlo, Eneáš Silvius.

Tento utvrdil kurii v mínění, že je Jiřík v Čechách činitelem rozhodujícím, takže se tu věřilo, že, bude-li Jiřík chtíti, bude opravdu moci husity uvést v poslušnost církevní beze všech

¹ Čes. děj. III. 2. 648.

² Mareš Fr., Prokopa písaře Praxis cancellariae 107.

³ Čes. děj. III. 2. 593.

⁴ Tamtéž 721.

výhrad a podmínek, zvláště když králova horlivost náboženská bude při tom lákavou posilou. Zapomínalo se při tom na nedávná zcela jasná a rozhodná ujištění Jiříkova o kompakzátech a počítalo se více s jeho ctižádostí, které král i církve poskytnou skvělého ukojení, než s jeho věrností víře otcovské. Důvěra v mladého krále, že přes slavné závazky, které přijal při svém přijetí na trůn, a nedbaje obtíží, s nimiž bylo zápasiti jeho dědovi a otci, pokusí se o církevní restauraci ve smyslu církevním, byla lépe založena než domněnky o Jiříkovi, že se dá lichotivými poctami zlákat, aby převedl husity v naprosté poslušství církevní. Nebyl by tak mohl učiniti, i kdyby byl chtěl. A on sám nechtěl zraditi kompakzáta, dobře věda, že jsou vlastním základem jeho veřejného postavení, že s nimi stojí i padá. Nechtěl se jich vzdáti však ani proto, že odpovídala i jeho náboženskému přesvědčení.

Kurie se v té příčině stejně mýlila o něm, jako o utrakvismu vůbec. Snad se při tom uplatnily zkušenosti jejich zástupců z jednání s utrakvisty rázu pana Menharta z Hradce nebo kněze Jana Pappouška ze Soběslavě, jejichž mělké přesvědčení nebylo těžko obломiti k přestupu. Bylo však chybné zevšeobecňovati tyto jednotlivé zjevy úpadkové a domnívati se, že u jedněch dostačí vyhověti jejich ctižádosti nebo zůstati, jako u druhých prostě naříditi, aby ti i oni bez hlubších rozpaků přešli se strany jedné na stranu druhou. Dlouholetá náboženská válka i události po ní následující mohly kuriální zástupce poučiti, že mají před sebou nikoli vrtkavý dav, klonící se směrem, udávaným větší silou anebo větší obratností vedoucích osob, nýbrž pevnou víru, vyvěrající z niterných hloubek, která se nemění podle měnlivých obrátů politické situace. Psychologické proniknutí českého člověka a jeho mravních ideálů chybělo kurii a jejím jednatelům úplně, jejich řešení české náboženské otázky bylo zcela zevní a mechanické, a proto docházelo k takovým zklamáním nad nenadálými výbuchy náboženského citu, jaké se občas v utrakvismu dostavovaly. A Jiřík v tom byl příliš synem své doby, aby mohl odpovídati povrchnímu hodnocení svého přesvědčení náboženského, s jakým se setkával u kurie tehdy i později.

Mezi novějšími historiky u leckterých najdeme o Jiříkovi přesvědčení náboženském mínění, připomínající dotčené právě

pojetí kuriální, jež našlo hojně stoupců i v širších kruzích katolických, jako by u něho nedostatek všeho fanatismu souvisel s nedostatkem hlubší náboženskosti vůbec, jako by jeho spojitost s utrakvismem byla jen zevní a nebyla podmíněna přesvědčením o pravdě zásad utrakvistických, takže i jeho odpor proti papežům byl neupřímný. Chladný hráč, jemuž i víra je jen jedním z prostředků, aby dosáhl svých politických účelů! Usuzuje se tak z jednotlivých případů, ne dost kriticky ověřených, aby se všechny důsledky, odvozené z nich s lehkověrnou tendencí od současných odpůrců a ochotně přejímané i od novějších předpojatých odsuzovatelů, mohly právem Jiříkovi přičísti. A tyto tak nepříznivé hodnocené jednotlivosti se stavějí v logickou řadu, jejíž závěr pak nemůže vyznít jinak, než naprostým odsouzením husitského krále. Prvním článkem je tu známá scéna s šaškem ve Vratislavi r. 1454 a jeho významným pokračováním je tajná korunovační přísaha, která se charakterisuje jako skutečná změna víry; následuje pronásledování bratří a jiných utrakvistických sektářů r. 1461, když prý Jiřík chtěl pomocí papeže Pia dosíci římského království, a obdobou tohoto neostýchavého mísení víry s politickým egoismem je i Jiříkova ochota z r. 1465, přestoupiti – znovu! – se ženou i s dětmi k ritu římskému za korunu císaře cařihradského a jiné výhody, požadované pro syny. To je řada, kterou by byl zajisté její pořadatel zakončil efektním závěrem, kdyby mu byl tehdy znám, zápisem totiž z r. 1493 o tom, jak Jiřík na konci života byl – opět! – ochoten ustoupiti od kalicha. Podle toho, jak král podle okolností přestupuje ke katolíkům, aby však brzo potom s ohledem na tuhý odpor husitský veřejně zase vystupoval jako utrakvista, je prý patrné, „pokud mohlo kdy náboženské přesvědčení – prokládá autor – určovati způsob jednání krále Jiřího“¹.

Všecky uvedené zde případy, jimiž však nejsou nikterak vy-

¹ Bachmann, Ein Jahr böhmischer Geschichte v AÖG. 54 (1876). 129–32 takovýto výklad emfaticky končí zvoláním: „So viel zur Wahrung der geschichtlichen Wahrheit!“ O třicet let později i v jeho „Geschichte Böhmens“ II. (1905). 489 najdeme o Jiříkovi větu: „Gerade dass er die Kraft religiöser Überzeugung bei anderen unterschätzte, beweist, dass ihm solche persönlich abging.“

čerpány doklady, týkající se náboženských vztahů Jiříkových, nelze zde probírat, ježto jejich význam správně vyniká teprve z jejich souvislosti s časovými událostmi, avšak i tak, z toho, co lze již zde uvést, vidíme, že případ Jiříkův při bližším přihlédnutí vypadá jinak, než nám ukazuje vypuklé zrcadlo jeho odpůrců, současných i pozdějších.

Jiřík je členem druhého pokolení husitského, jemuž většinou již chybí bouřlivý pathos prvních přívrženců našeho hnutí reformního. Je v něm více střízlivého klidu. Žhavé barvy poněkud zchladly, ale přece neztratily všechno své teplo. Vážné zamyšlení s hlubokým citovým zabarvením zůstalo této generaci dědictvím po hrdinských otcích, jejichž památka byla ozářena světlem velikých, pohádkových vítězství, kdy podle slov Žižkových „malí proti velikým, nemnozí proti mnohým, neoděni proti oděným statečně bojovali“. Živé tradice těchto podivuhodných bojů a legendárních „božích bojovníků“ tvořily prostředí, v němž vyrůstala nová generace, klidnější a střízlivější, přece však vážným zanícením nezadávací svým otcům. Bible od prvního mládí utváří svými pokyny její životní názor a horlivým čtenářům při každé situaci hned vnouká pohotové slovo i větu, jak toho klasickým příkladem je mladší současník Jiříkův, znamenitý Moravan Ctibor Tovačovský.

Právě z toho ohledu, jaký význam má bible pro denní život i pro světový názor českého husity, je charakteristické, že se z majetku pánů z Poděbrad zachovaly dvě památky toho druhu: známá dvojdílná bible Bočkovská, jež určitě patřila prvorozenci Jiříkovi Bočkovi¹, a krásný žaltář Poděbradský z r. 1396, nyní v knihovně drážďanské, jenž asi byl psán pro Alžbětu, ženu Bočka z Kunštátu a od ní se dostal otcí Jiříkovi Viktorinovi². Není

¹ Dudík, Forschungen in Schweden 143–145 a FRB. II. 519–521.

² Tadra, Věst. Spol. Nauk 1886. 145 a d., Patera, Žaltář Poděbradský (Praha 1899), úvod. První list, kde ještě Šafařík podle erbů rodu kunštátského a vartenberského mohl určití spojitost rukopisu s Alžbětou z Vartenberka, totiž Jana Bočka z Kunštátu, nyní chybí. Žaltář byl chován několik století v knihovně olešnické. Jako v bibli Bočkovské, tak i zde najdeme hojně látky genealogické k historii rodu kunštátského a minstrberského jednak v přípisích k cisiojanu, jednak v souvislých záznamech (letopis žďárský). Na f. 177 b je též „Elenchus illustr. familiae ser. pr. Georgii Bohemiae regis ac Dominae

vyloučeno, že jeden z těchto rukopisů byl rodinnou biblí, která mladému Jiříkovi otvírala průhledy v život. A třetí památkou toho rázu jsou modlitby, věnované r. 1465 od Jiříka choti Johaně¹, doklad, který je již určitě spjat s jeho osobou a jistě vyznačuje jeho i Johanin náboženský zájem. Jak i Jiřík zná bibli, takže citáty z ní dokládá své mínění, je viděti z případu, který nám zachoval v dialogu o rozmluvě benešovské Eneáš Silvius, ne snad v té formě, jak sám ho užívá, jistě však pod dojmem rozmluvy, v níž biblický citát nebyl vzácností².

Náboženský moment najdeme u Jiříka hned v prostředí, v němž rostl na moravském Bouzově a pak na Poděbradech u svých strýců Bočka a Heralta, obou horlivých husitů³, sám jsa synem Viktorina, důvěrného přítele Žižkova, takže vznikla i tradice, že slepý hrdina byl jeho kmotrem⁴. Moment ten však postihneme i v jeho vztazích manželských: byla-li jeho první choť Kunhuta ze Šternberka dcerou pana Smila, požívajícího kdysi veliké vážnosti ve straně sirotčí⁵, jeho druhou ženou byla Johana z Rožmitálu, o jejíž horlivosti utrakvistické nebylo v české veřej-

Kunegundis de Sternberg etc., quo scilicet anno et die...deus quenquam in hanc vitam ingredi iussit.“

¹ Nyní jsou v majetku anglickém. R. 1910 je zaznamenal londýnský katalog Bernarda Quaritzsche („Catalogue of Bibles, Liturgies, Church History and Theolog“ Nr. 290) na str. 96–97 jako číslo 225: „The George Podiebrad Book of Hours, Horae Beatae Virginis“ (1465). R. 1920 jsou obsaženy v katalogu Jiřího Warnera („Descriptive Catalogue of illuminated manuscripts in the library of C. W. Dysen Perrins, D. C. L., F. S. A.“) vol. I., str. 295 č. 126. Na první katalog jsem byl upozorněn od prof. A. Matějčka, na druhý od prof. E. Dostála.

² Sr. výše str. 94.

³ Sr. Kubíček: Z dějin m. Loštic v Hlídce 1911. 161, Tenora, Z mladých let pana Jiřího z Kunštátu i z Poděbrad v ČČM. 1895. 290 a d. i Čes. děj. III. 2. 23. Výchovy jeho mezi husity dotýkají se nejen jeho katoličtí odpůrci, jimž je to vděčným východiskem k výkladům o jeho kacířství (sr. citaci Piovu r. 1464 v SS. rr. Sil. 84: „inter quos eciam educatus esset atque nutritus...“, čemuž odpovídá i výrok Rudolfa z Rudesheimu: „in heresi lactatus et nutritus“ v autografu Eschenloerově ve Vratislavi f. 346a), nýbrž i spisek utrakvistický z volebního období r. 1458 (sr. Volbu 667): „Tent, v naší české víře jsa vychován...“

⁴ Sr. můj spis „Žižka v památkách a úctě lidu českého“ (Brno 1924) 63.

⁵ Sr. o ní Čes. děj. III. 2. 6 a 403.

nosti pochybností: podle jedné cizí zprávy byla prý sice „v nevěře zrozena“¹, avšak, uvážíme-li, že její rodinné prostředí bylo nepochybně katolické², nezdá se býti vyloučeno, že Johana ke kalichu přistoupila až později, snad při sňatku s Jiříkem r. 1450, a že její horlivost náboženská se v ní ujala teprve po jeho boku³.

V jednom z pozdějších svých listů Jiřík se sám přiznává, že nic mu nejde nad statky věčné, že svou víru, kterou vssál s mlékem mateřským, s čistou myslí zachová až do posledního dechu a že, bude-li toho třeba, i krev za ni proleje⁴. Je to projev, obdobný onomu z r. 1462 při známé dramatické scéně na sněmu pražském, a přes jeho oficielnost lze mu ve spojitosti s ostatním, co víme o náboženském rázu Jiříkovy osobnosti, věřiti. Z jeho korespondence intimnější povahy, kde bychom se zajisté více o této stránce do-

¹ Zpráva slezská v Ztschr. f. Gesch. Schles. IX. 2. 385 k jejímu úmrtí r. 1475 („in perfidiaque nata“).

² Její bratr Lev stojí pak v popředí mezi českými katolíky, třebas na Jiříkově straně. Pan Zdeněk, jejich strýc, který se připomíná ještě r. 1454 (Emler, Rel. tab. II. 245), byl r. 1437 mezi odpůrci kalicha (sr. Palacký III. 3. 232; sr. i III. 2. 241 a 292 k r. 1425 a 1427) a s ním měl stejné stanovisko i jeho bratr Jan, otec Johanin, jenž zemřel již 21. dubna 1430 (Sedláček k, Hradý XI. 195 a 182).

³ Dlugoš XIV. 349 praví o ní (sám ji znal): „non tam sibi (scil. Georgio) coniugio, quam erroribus et ritu coniuncta, quae et ipsa pestifera dogmata haereseos radicare et diffundere non desistebat.“ Vratislavský prokurátor v Římě Jan Kitzing ve své řeči k papeži r. 1462 o ní praví: „Item sua regina major haeretica est omnibus aliis, quae nequaquam regis reductionem admittit, immo quoscuque potest, promissionibus, donis, blanditiis ad perfidissimum suam sectam oblectat; si unum catholicum ad calicem allexerit, putat hominem lucratum esse“ (Jordan, Das Königthum Georgs von Poděbrad [1861] 392). Co Kitzing řekl (391) o její účasti na utrakvistických procesích o Božím těle s králem i syny a příbuznými, praví již předtím – řeč Kitzingova náleží až do doby po veřejném slyšení Čechů 20. března – 13. března i papež sám, že králová chodí na kázání Rokycanova (AČ. VIII. 323). Před smrtí odkázala Johana tisíc kop ke kostelu (St. let. češ. 211). Sr. i svědectví Leubingovo v pozn. 102³.

⁴ Psal to r. 1469 Hanušovi z Kolovrat, administrátorovi pražskému (Pešina, Phosphorus septicornis 281). Gabriel Rangoni ve svém traktátě ve stopách Rudolfa z Rüdesheimu praví k Jiříkovi: „tu parentum vestigia secutus es, quorum pessimas artes, crudelia gesta, immanissimos animos in omnium criminum genere facile superasti“ (P. Joachimsohn, Die Streitschrift des Minoriten Gabriel von Verona gegen den Böhmenkönig Georg Podiebrad vom Jahre 1467 – v Augšburce 1896 – str. 41).

věděli, bohužel, zachovalo se příliš málo, takže musíme vzít za vděk projevy oficielními, které sice ve své připravené a promyšlené stylisaci nevyjadřují niterný obsah tak ryze a bezprostředně, které však přes to jsou správným výrazem osobnosti, jsouce pronášeny v rozhodných chvílích, na nichž svrchovaně záleží, kdy se k nim obecný zájem dychtivě připíná a kdy nesouhlas mezi pravým přesvědčením a veřejným projevem by zajisté byl vytčen. Podobně sluší posuzovati i jeho účast na veřejných procesích utrakvistických, které nedávaly pochybovati o jeho příslušnosti náboženské a byly právě proto, že šlo o případy, sledované od strany katolické doma i v cizině s velikým zájmem, i výrazným projevem osobního přesvědčení, i když připustíme, že byl při tom i ohled na husitskou veřejnost¹; při napjatém poměru ke kurii mělo to význam tím větší, třebaš Jiřík, jako „král dvojího lidu“, nevyhýbal se ani účasti při bohoslužbách a procesích katolických²

¹ Tempelfeld r. 1459 ve svém traktátě líčí, jak Jiřík za přítomnosti Ladislavovy v Praze „in sollemnibus processionibus semper separavit se a domino rege et fidelium processionibus et armiductor fuit et socius hereticorum in suis congregatis conventiculis et cohortibus, non valens abscondire nequitiam suae fautoriae pravitatis haereticae...“ (Jordan 375–76; sr. Čes. děj. III. 2. 808 a d.). A tak Jiřík jednal i jako král. Pius II. 13. března 1462 o něm praví, že na Boží tělo, „opustiv procesí kostela Pražského na hradě – znamená to, jak dále uvidíme, jako by jím pohrdl – v procesí bludné a kacieřské Rokycanově chodil“ (AČ. VIII. 323). O bouřlivém procesí z r. 1461, kde král jde též s utrakvisty, sr. FRA. 44. 147. R. 1462 Fantin de Valle velmi mu zazlival, že šel v procesí Rokycanově („expreta processionē“: rozumí se, nezúčastniv se procesí katolického) i s královnou a se svými (SS. rr. Sil. VIII. 110). O jeho účasti při bohoslužbě i procesích utrakvistických mluví i papež Pius II. 16/6 1464 (SS. rr. Sil. 84).

² R. 1462 Prokop z Rabštejna, katolický kancléř Jiříkův, v Římě praví před kardinálem Bessarionem, že Jiřík jako král „dvojího lidu“ někdy bývá na procesích katolických, jindy na utrakvistických, „anbrž při větších svátcích více bývá nahoře“. K tomu odpověděl Bessarion, „král netoliko že jest podál, ale, by pak bylo za dvě nebo za tři míle, měl by jeti, nežli za těmi bludnými choditi, jim ku pochvalě a ku posilnění“ (AČ. VIII. 324–25). Rabštejn hájil pak krále proti výtkám papeže (sr. pozn. 1) i kardinálů, že Jiřík „opovrhá procesí kostela Pražského, i chodí za Rokycanů“; jak je viděti, Bessarion nepřesvědčil. R. 1464 o Božím těle byla Johana na procesí na hradě spolu s Marketou, chotí Fridricha Saského, ale král sám zůstal doma, neúčastně se procesí žádného (FRA. 20. 330–31). – Jak král i jinak leckdy byl při bohoslužbě v chrámu

Než Jiřík se jevil utrakvistou, i kde nešlo o veřejnost, nýbrž o soukromou bohoslužbu, před r. 1458 i po něm. Nesvědčí o náboženské vlažnosti, slyšíme-li, že r. 1449 Jiřík a jeho strana žádali, aby na sněmu v katolické Jihlavě měli svobodu „v kázání a rozdávání těla a krve božie i české mše spievání“, a že po dlouhém jednání strana druhá svolila, „aby p. Jiřík sám jediného toliko kněze měl tu v Jihlavi a ten aby jemu, ač nechce-li bez toho býti, v hospodě, mlče, beze všeho spievání a bez zvonění, tajně odslúžil a bez křikův velikých. Ale v kostele jemu slúžiti pro nic nedali sme“¹. Nesouviselo to s účely agitačními, jak by se mohlo mysliti, neboť za vzájemné nedůvěry mezi stranami sotva by byl Jiřík chtěl protivy ještě ostriti a tak překážeti sněmovnímu jednání, na němž mu záleželo: tehdejšímu utrakvistovi bylo však denní potřebou slyšeti mši, kázání i po případě přijímati. I jindy nacházíme v okolí králově kněží utrakvistické, kteří byli kurii římské trnem v očích². Pochopitelně pak Jiřík od nich i jako král přijímal pod obojí, a to zjevně, nikoli potají, jak se o něm se strany katolické tvrdilo³.

katolickém, podává zajímavý doklad kronika kladská k r. 1458. Byl 21. července uvítán v Kladsku od kleru, ale nešel hned do chrámu k nespokojenosti lidu: učinil tak hned dne příštího, kdy byl přítomen slavné mši v kostele farním, a 25/7 byl v chrámu klášterním; při tom byl i kaplan královský „cum cappa choralí, qui dedit pacem regi ad osculandum, ut moris est, de quo tamen post certitudinaliter dicebatur, quod esset unus sub utraque specie, quod non modicum turbacionem fecit populo et toti conventui propter scandalum verisimiliter inde secuturum“ (Volkmer-Hohaus, Geschichtsquellen der Grfsch. Glatz II. 250–51). R. 1464 29. ledna klerus v Nise nechtěl sloužiti za přítomnosti královny, ale biskup Jošt „ornamenta et ecclesiam suam parrochiale sibi [regi] et pseudosuis ad cantandum missas concessit“ (SS. rr. Sil. IX. 39). Již dříve r. 1454–55, ve Vratislavi Jiřík se též zúčastnil bohoslužby v kostele biskupském (sr. níže 107).

¹ AČ. II. 266.

² Sr. pozn. 101². Karvajal si r. 1462 poslům českým stěžoval, že Jiřík neplní přísahy korunovační a jiných svých slibů a nejen u svého dvora trpí utrakvisty – „a to jest blud“ – nýbrž „chová také kaplany toho šibalstva a bludu“ (AČ. VIII. 324). Jeden z článků Fantinových hned potom žádal, aby král očistil svůj dvůr, vyžena odtud kněží kacířské a místo nich přijma kněží katolické (SS. rr. Sil. VIII. 111).

³ Že brzo po volbě „opět a opět“ („pluribus vicibus“) byl viděn, jak pod obojí přijímá, praví Tempelfeld (AUG. 60. 163). Leubing, vraceje se právě

Utrakvistická veřejnost se k němu vždy s láskou hlásila již před jeho volbou za krále¹ a tím spíše po ní jako k svému, opravdu husitskému představiteli, i když viděla, že král dovede zachovati, jak tomu též ostatně bylo již před r. 1458, i ke katolíkům šetrnou spravedlnost. On byl opravcem hlavního chrámu utrakvistického, Týna², a v tomto úhlu naň jako na vlastního představitele utrakvistického hleděli i katolíci, jimž ovšem právě tím zneuctil nejen celý svůj rod, nýbrž i celé Čechy a Moravu³. Proto mu dal právem Rokycana jako monumentální toho výraz právě v době, kdy nastával veliký konflikt s papežem, na Týně pod velikým kalichem vztyčiti sochu s korunou na hlavě a s mečem v ruce jako králi husitskému, pevně důvěřuje ve vítězství své strany, jak hlásal nápis nad kalichem: „Pravda páně zvítězí!“⁴ Proto se mu od Ctibora Tovačovského dostalo nadšeného a výmluvného věnování „Hádání Pravdy a Lži“, knihy, která nad jiné je rázovitým vtělením ducha husitského: proto se v srdečné prostotě drobných annalistických epitafů ozýval tak hluboký stesk

z volebního sněmu pražského, v listu z 5/3 1458 k Vilému Sas. praví, že Jiřík přijímá pod obojí „vnuerporgen, desgleichen die nuwe kunigin“ (Drážd. 10529 I. 91 b). R. 1462 Karvajal sice tvrdil, že Johana „zjevně přijímá [rozumí se, pod obojí], a sám král, kterak přijímá, v tom se tají, toho nevieme“ (AČ. VIII. 324). To však není správné, protože za tři měsíce potom by Fantin jinak v Praze sotva žádal, aby král s královnou, se syny i s dcerami zjevně („publice“) v kostele sv. Vítském před pány i lidem přijímal „sub una specie tantum“ (což však nelze vykládati, že by již dříve přijímal i pod jednou) S tím souhlasí i později (r. 1464) Pius II. ve své citaci, praví-li, naráží na soukromý slib poslušnosti, složený r. 1459 za krále od Jana z Rabštejna: Jiřík nejde správnou cestou víry, „quoniam, quae sunt debita et honesta, non nisi clanculum et per angulos vult fieri: tanquam occultus catholicus, manifestus hereticus esse velit et hussitis palam blandiri, catholicis clanculum“ (Cugnoni, Aeneae Silvii... opera inedita [Řím 1883] 468; německy u Eschenloera, Gesch. d. St. Breslau I. 249).

¹ Sr. srdečný projev Pražanů z r. 1449 v Čes. děj. III. 2. 323 a zvláště agitační spisek z r. 1458 („Volba“ 667), kde spojitost mezi Jiříkem a českým husitstvím je silně zdůrazněna.

² Tomek IX. 102 míní, že mu Matěj Dubec z Dubče podací týnské postoupil, ježto r. 1472 se princové království společně k němu hlásili.

³ Sr. výrok Tempelfeldův ve „Voleb“ 669.

⁴ Sr. doklady u Tomka VIII. 71¹¹.

za tímto milovaným králem, jenž „stálý nalezen v přijímání krve jeho [Páně] předrahé až do smrti“¹, stejně jako nad osvobozením víry katolické smrtí „onoho moru neblahého a člověka nejneřestnějšího“ jeho odpůrcům se vydral oddech úlevy².

Na otázku, co bylo obsahem náboženského přesvědčení Jiříkova, je více současných odpovědí, které jsou však spíše pouhým kaceřováním nežli věcným výkladem; bohužel, nenajdeme ani na straně utrakvistické určitějších svědectví, která by nám objasnila, jaká byla víra Jiříkova, a která by opravila, co se namítá od jeho odpůrců. U těchto většinou vadí schematické zevšeobecnování, které Jiříkovi beze všeho rozlišování přičítá vše, co ve veřejnosti katolické hyzdilo české jméno. Je zbytečno si všimati takových povšechností, ztotožňujících prostě Jiříka s nejkrajnějším radikalismem tábořským³, lajčích mu, že je nevěřící kacír, odpadlík

¹ St. let. češ. 203. O něco pozdější Bartoš z Prachňan v Kutné Hoře je se svou charakteristikou Jiříkovou („stálý milovník kalichu Páně“) zajisté věrným ohlaselem doby, do níž jeho mládí (narodil se r. 1444) ještě patřilo (Rezek, Paměti Mik. Dačického I. 61). Jiný podobný ohlas současných českých letopisů lze slyšeti v Lupáčově Ephemeris ještě o sto let později k 22. březnu (Jiřík zemřel „in vera fide et agnitione dei“). Je to týž tón, který zní z drobného explicitu, zaznamenávajícího perem kněze Jana z Bakova, tehdy v Táboře, že „adversarii calicis benedicti insurrexerunt contra regem Georgium, tunc regem Bohemiae fidelem“ (z r. 1466 v rukopise kapituly pražské: Podlaha I. 201 č. 330, B. XXXI f. 608 b).

² Legát Rovarella 31. března 1471 (v Třeboni). Hejtman budějovský Markvart z Rakovic 24. března mluví o smrti „toho krále kacieřského“ (AČ. V. 314). Olomoučtí 27. března oznamují ji do Vratislavě s radostnou poznámkou: „Got der almechtig sey gelobt“ (SS, rr. Sil. XIII. 33). – Jestliže 21. srpna 1493 v Nise bylo vydáno notářsky ověřené svědectví Beneše z Veitmile o tom, že Jiřík na konci života byl ochoten zcela se podrobiti vůli papežově (AČ. XV. 274–76), bylo to sice v zájmu přítomných knížat Viktorina, syna Jiříkova, a Karla Minstrberského, Jiříkova vnuka, kteří chtěli očistěním jeho kacírské památky očistiti především sebe, avšak s pravdou se to nesrovnávalo, byť i ostatnímu obsahu dotčeného aktu zcela pravdy neupřeme. Situace na rozhraní let 1470 a 1471, jejímž výkladem teprve dostaneme pravé osvětlení toho, o co Jiřík tehdy s Albrechtem Saským jednal, byla zcela jiná, než aby se Jiřík papeži musil zcela vzdávati.

³ Sr. výkřik Rangoniho 22: „omnium cadaverum fetidissime taborita!“ Obširný, avšak naprosto schematický rejstřík kacírství Jiříkových podávají oba veliké traktáty Tempelfeldovy v AUG. 61. 153 a d. i u Jordana 373 a d.

a rozkolník, vyloučený z církve¹, jenž nebyl křtěn, biřmován ani oddáván podle řádů církevních². Zajímají nás jen některé konkrétnější rysy, jako vytyká-li se mu, že si kromě svátosti oltářní málo cení svátostí ostatních, že nesnese obrazu Kristova ani svatých a posmívá se jim, zato však Husa ctí jako nového svatého a jeho svátek slaví³; veřejně prý „beze všeho uzardění“ vyznává i po svém nastolení na trůn, že se pod obojí způsobou má přijímati z nutnosti spasení⁴. Z těchto jednotlivostí, jež také ukazují, že se tu bez rozmyslu skutečnost mísí s planými dohady, nejvíce pozornosti zaslouží doklad o Jiříkově rozkolnictví, který odpovídá skutečnosti. Jiřík jistě rozlišoval víru svou a víru druhou, katolickou, kteráž distinkce byla v obyčejné mluvě podle toho, kdo v zemích českých ke které z nich patřil, vyjadřována protivou „víry české“ a „víry německé“⁵. Bylo tím naznačováno, že v zemích českých stojí vedle sebe církve dvě, církve husitská a římská, při čemž husité však pevně trvali na tom, že nestojí mimo církve, pojímajíce církve obecnou v širším smyslu, takže k ní patřili i Řekové⁶.

Proti obecnému mínění katolickému, jemuž byl Jiřík sršatým fanatikem podle typu krajně sektářského, diplomat Eneás Silvius, jenž se naučil v politické praxi dívati se na věci, jak jsou, byt

¹ Tempelfeld (AÖG. 61. 160) praví, že jej zvláště Kapistran „expresso nomine“ vyhlášoval za kacíře a za vyloučeného z církve, takže Jiřík proto psal do Budyšína, stěžuje si, že trpí takového mnicha: jakou odpověď odtud dostal, sotva se prý odváží ukázati.

² Tamtéž 151. Podle Rudolfa z Hüdeseimu f. 346 a prý byl křtěn říční vodou („ab heretico, ut asseritur, de fluvio pro sacro fonte levatus“).

³ AÖG. 60. 152. Rangoni 42 praví: „ipsumque perfidissimum hereticum [Hus] pro sancto colis, cuius exustionis diem... magis festum magisque celebrem, agis, tu, Rochizana et omnes, qui vos sequuntur, heretici, quam domini nostri Jesu Christi natalem“.

⁴ Tempelfeld tamtéž 148 i 158. I kdyby prý přijímal pod obojí „bona quacunq̄ue intentione“, již proto je kacířem, že nepravost kacířskou a zvláště Rokycanu chrání (158). – Tuto anticipaci pozdějších žalob o králově prohlášení na sněmu r. 1462 lze vyložiti až ve spojitosti se zmíněným prohlášením. – Citace z 16/6 1464 mezi bludy jemu přičítanými výslovně klade remanenci (SS. rr. Sil. IX. 84).

⁵ Tempelfeld 152–53; sr. i „Volbu“ 717⁴¹.

⁶ Čes. děj. III. 1. 107.

i často z různých ohledů nejen své poznatky tak ostře nevyznačil, nýbrž ani se jimi pak sám nedal při jednání svém určovati – zachytil nám Jiříka v podobě zcela jiné, skutečnosti daleko bližší: z vlastní zkušenosti na sjezdu benešovském (1451) i v Novém Městě za Vídní (1455) poznal Jiříka jako strážlivého politika, prostého všeho fanatismu náboženského, a tak jej i vyličil.

Hned v Benešově mu Jiřík připadal jako muž, nedbající dogmatických subtilit, což zajisté byl postřeh správný. Přičítá-li mu však Eneáš Silvius nejen nechuf k hlubokým záhadám věroučným, nýbrž i nedůvěru ke kněžím utrakvistickým, je to nepochybně rys, kterým obraz Jiříkův utvářil podle vlastního odporu proti kněžím těm¹. To, co víme o poměru Jiříkově ke kněžím jeho strany, zvláště k Rokycanovi, s tím nesouhlasí, alespoň pokud jde o jejich přímý vztah k víře a k morálce: jinak ovšem bylo při jejich snahách, mísiti se do věcí politických, neboť zde byla mez, kde se jeho šetrnost k nim končila, alespoň pokud sahal jeho přímý vliv. Že přídavek o kněžích patří spíše Eneášovi než Jiříkovi, svědčí i známá historka z Vratislavě, jeden z těch drobných ornamentů, jimiž duchaplně a vtipně oživuje Eneáš své listy a spisy, zde však nikoliv z vlastní invence, nýbrž na základě skutečných informací, jichž se mu i jinak odevšad dostávalo od přátel a známých²: zde poměr Jiříkův ke kněžím je již obrácený, než jak byl podle Eneáše v Benešově.

¹ Tamtéž III. 2. 525.

² Historia boh. kap. 62. Že to není jen Eneášův pouhý výmysl, ukazuje osoba šaška Kiliana, který scénu s Jiříkem vyvolává. Je to táž osoba, o níž později mluví Albrecht Braniborský v instrukci k bratru svému Fridrichovi, jenž chce vše v tajnosti udržeti: „Es redt Ritter Kilian und die leut auf der gassen davon zu Bamberg, Nuremberg und allenthalben“ (Riedel, Codex dipl. Brandenburg. III. 1. 478). I jinde je Kilian od Albrechta Braniborského žertovně označován jako „ritter Kilian, unser narre“, jako 25/3 1467: AUG. 40. 353. Právě tento doklad však svědčí, že „ritter Kilian“, dotčený též v jeho listě z 1/4 1467 (AUG. VII. 41), byl s ním totožný a že ho Jiřík užil k vyřízení vzkazu k Albrechtovi Branibor., takže tento šašek patří jistou měrou i k současné diplomacii. S tím snad souvisí, že, není-li to omyl, byl Kilian i nějaký čas v Jiříkových službách, neboť R. Siegl v MVGDDB. 42. 209 poznamenává mezi výlohami městskými v Chebu v dubnu 1459: „dem Kilian, des konigs narren, I guldein“. – Ve Vratislavi na sjezdu 1454–55 byli přítomni Albrecht a Fridrich Braniborští, druhý i s dcerou, kterou chtěl s Ladislavem zasnoubiti

Na sjezdu ve Vratislavi (1454 – 55), když Jiřík spolu s králem Ladislavem byl v biskupském chrámě při bohoslužbě, přistoupil k němu šašek Kilian a užívaje svého bláznovského práva, ptal se ho, co soudí o víře katolické a proč on, urozenec, místo aby šel s Rokycanou a s nevzdělaným lidem, nepřidá se raději k obřadu, jehož se drží král a mnohá mocná knížata. A dodal s pointou, která se strany římské se tak často proti českým husitům obracela: „Což myslíš, že maličko Čechů více rozumí než ostatní církve Kristova?“ Jiřík mu odpověděl: „Jsou-li tato slova Tvá, nejsi, kým se stavíš, a odpovím Ti jako moudrému; pakli jsou cizí, také jim musím vyhověti. Slyš tedy! Církevní obřady koná každý podle své víry; konáme oběti, o nichž věříme, že se Bohu líbí, aniž jest na vůli naší věřiti, což bychom chtěli. Mysl lidská, mocnými důvody přemožená, chtěj nebo nechťej, bývá jímána, a jak čí povaha jest, jedna se dá snadno vésti, druhá se vymkne. Já víru svých kněží mám za pravou. Kdybych Tvé víry následoval, lidi bych snad zklamal, jsa v rozporu s vlastním přesvědčením; Boha však, kterýž v srdce hledí, oklamati nemohu. Aniž se mně patří, abych byl Tobě podobným: jiné bláznů, jiné však urozenému pánovi přísluší. Tuto odpověď sobě měj, jsi-li moudrý, anebo těm dones, kteří Tě na mne poslali!“

Zde promluvil člověk prosté, nehlobavé a přece pevné víry, opíraje se o naučení svých kněží, jimž důvěřuje, nechťje klamati jiných, aby něco předstíral, co by se přičilo jeho svědomí. Neřekl zde přímo, co věří, ač je i zde patrné, že o kalich je spor. O tom se již v Benešově vyslovil způsobem, který se v podání Eneášově zdá vyznívati v souhlas s tím, čeho bylo již dotčeno dříve, že totiž je kalich nevyhnutelný ke spáse. Jiřík tam praví na námitku Eneášovu, že se koncil basilejský tomuto výkladu protiví, s prostou logikou čtenáře Písma, dobře znajícího stěžejní pro utrakvismus šestou kapitolu evangelia Janova a těžko uznávajícího rozdíl mezi zcela určitým výrokem své životní normy a mezi pozdějším nálezem církevním, který vyhrazoval kalich jen kněžím jako nástupcům apoštolů: „Není-li přikázáno přijímati

(Čes. děj. III. 2. 907). S Albrechtem, svým pánem, přijel i náš šašek. Pešina, Mars morav. 672 klade scénu s Kilianem k 25. prosinci 1454, ovšem jen na základě své kombinace.

pod obojí, není věru ani pod jednou, neboť ten, kdo kázal podávat lidu způsobu chleba, nařídil spolu i způsobu vína a uvedl ji v obyčej¹. Zde se ovšem Jiřík, řekl-li to opravdu tak, jak to Eneáš praví, dostával ve spor s nejvyšší instancí církevní, s koncilium basilejským, který rozhodl v příčině obecné závaznosti kalicha proti husitům, ale jednostranně, bez nich, ačkoli to právě byl hlavní předmět sporu mezi oběma stranami. A Jiřík později, ve sporu s papežem, nemohl odmítnouti autoritu koncilu, ovšem koncilu opravdu obecného, a na tu nepochybně myslel, když psal o odporu Vratislavských papeži Piovi: „Nemyslíme, že je jejich věci rozhodovati spory u víře katolické: jsou, jimž je svěřena k rozhodování pochybnost u víře“². Než ani při otázce závaznosti kalicha, pro celý utrakvismus tak významné jako nutný logický závěr jeho neústupných obran přijímání pod obojí, není na Eneáše Silvia pevného spolehnutí, že správně podává mínění Jiříkovo, neboť při téže příležitosti benešovské Eneáš klade na jiném místě svého dialogu Jiříkovi v ústa slova, vzbuzující o tom pochybnost; když totiž Eneáš mínil, že závazností kalicha zavrhuje utrakvisté víru katolickou, Jiřík mu odpověděl, naznačuje svůj malý zájem o spory theologické: „Neznámé jsou to pro mne věci“³. Také, kdyby se opravdu byl Jiřík rozhodněji vyslovil o závaznosti kalicha ke spáse, sotva by byl pak o něm Eneáš mohl napsati, že Jiřík je jen „nakažen bludem kacířským, ale jináče muž dobrý a šlechtný, jehož, když jsme jej dlouhou řečí zkusili o přijímání pod obojí, shledali jsme více svedeným než zatvrzelým“⁴.

Politické zkušenosti Eneáše, vyzrálého v bezohledné praxi vlášské politiky století 15., z níž brzo potom odvodil své politické

¹ Palacký IV. 1. 238. Jiřík též věděl, že v církvi římské utrakvismus laický není novinkou („quod...semper fuit continuata communio sub utraque specie et quod pro eo nos non sumus de dei gratia schismatici“: při disputaci r. 1465; Strahl, Hilarii Litomer. disputatio [1775] 66).

² 3/3 1463: SS. rr. Sil. VIII. 132. Je to krátce před sjezdem brněnským, kde již výslovně Jiřík prohlášoval vyvššenost koncilu nad papežem (Eschenloer, Gesch. d. St. Breslau I. 216).

³ Palacký IV. 1. 239.

⁴ Čes. děj. III. 2. 526 (z „Historia Friderici“). R. 1455 praví o něm Eneáš: „quamvis de calice bibat, vir tamen solidus est, promissi tenax, servantissimus aequi“ (Mansi I. 374).

zásady Macchiavelli, byly špatným základem k ocenění náboženské stránky u Jiříka a utrakvismu vůbec: víra tu byla jen něčím vnějším, co lze bez velikých rozpaků opustiti, zvláště když za to kynou veliké osobní prospěchy. A právě po té stránce, při vztahu mezi ctizádostí Jiříkovou a jeho věrou, Eneáš jeho charakteristiku přestilisoval, vkládaje v ni více ze sebe a svých přání než ze skutečnosti. Proto se u něho jeví Jiřík v prostředí utrakvistickém, vycházejícím vstříc jeho snahám, jako „svedený spíše vládyčtivostí než bludem kacírským“¹. Když později, r. 1462, v Římě papež Pius mluvil s českými posly, vzpomínal, jak v Benešově Jiříkovi, muži „múdrému a opatrnému“, radil, aby se od husitů odtrhl, ježto „byl by tím velmi zveleben“, a to tím spíše, že by se od nich mohl odtrhnouti, jen kdyby chtěl². To byl osudný předpoklad, s nímž Eneáš Silvius v polovině let padesátých odcházel do Říma, aby potom brzo vstoupil na stolec papežský. Na jedné straně nebylo pro Čechy a Jiříka bez výhody, že tak na straně kuriální byl české při vtiskován ráz politický; na druhé však straně povážlivé pojetí o všemohoucnosti Jiříkově v Čechách, avšak i o mocném kouzlu jeho ctizádosti bránilo pak kurii vzdáti se naděje, že konečně Jiříka přinutí, aby svůj ohromný vliv dal zcela v její služby, obětuje ctizádosti své náboženské přesvědčení.

Jestliže již v Benešově započal Eneáš svou úlohu satana, vábícího Jiříka poukazem na moc vezdejší, od uvedení Ladislava nabývala jeho mluva stále většího důrazu. V lednu 1454 se obdivoval jeho politickému dílu s výsledky skoro neuvěřitelnými. Než dosud bují „snět jakási“ v duších českých: jako se zásluhou Jiříkovou vrátili Češi v poslušenství svého krále, tak je třeba, aby se vrátili i k svému „duchovnímu otci a pánovi“, k papeži. Nikoho však není, kdo by toho mohl dosíci, než Jiřík se svou „zvláštní a všem očím velmi zřejmou moudrostí“. To od něho čekají i králové v křesťanstvu nejmocnější, „u nichž je jeho chvála velmi rozhlášena“. Tak si Jiřík zjedná „slavné jméno, všem věkům památné. Tato věc Vám otevře nebe a dá místo mezi nejjasnějšími hvězdami. A všechno Vaše potomstvo proto největší cti dojde, a

¹ Čes. děj. III. 2. 526¹.

² AČ. VIII. 323.

synové synů Vašich i ti, kdo z nich se zrodí, užijí ovoce z těchto Vašich počinů. A tím skvělejší bude Vaše dílo, čím větší je ho v našem věku potřeba“. Při tom se již ozval u Eneáše motiv, který pak dále výrazně zabarvuje českou při: hlavní příčinou, proč se nyní třeba křesťanům vystřící všeho rozkolu, je otázka turecká¹.

Nebylo to po prvé, co přicházela česká otázka církevní ve styk s tureckou. Po pádu města Soluně (1430) otázka ta zasáhla i v jednání Čechů s koncilem basilejským². Nebezpečí turecké se již dříve leckdy křížilo s bojem proti českým husitům: nyní koncil po úžasném nezdaru u Domažlic i pod dojmem vzrušujících, byť v mnohém přehánějících zpráv o prosakování českého kacířství v zemích sousedních tím spíše byl hotov ke smíru s Čechy, aby se tak mohla obrana proti Turkům účinně soustřediti. Jestliže odstranění sporů v křesťanstvu, zvláště na východě mezi Slované, bylo ne posledním článkem programu konciliárního, byl s tím úzce spojen i smír s Čechy. Byl v tom i životní zájem Uher a císaře Zikmunda, který byl jednáním s Čechy zaváděn od otázky turecké, a proto nelze se diviti, jestliže právě se strany uherské v Basileji r. 1436 bylo naléháno, aby se zatím dala přednost jejímu řešení před sjezdy s Čechy. Od jednání o smír s Čechy nebylo daleko k myšlence, užítí proti Turkům i českých rot, třebas na počátku bylo to spojeno i se zřetelem, zbaviti Čechy tohoto břemene, těžkého i po Lipanech³: stalo se to pak skutkem r. 1437 pod vedením Jana Jiskry z Brandýsa, a služby české hned tehdy byly dobře oceněny⁴. A odtud je již český žoldněř na Balkáně zjevem dosti obvyklým, vstupuje tak na místo českého horníka, jehož dobrá pověst již ve 14. století pohnula Benátčany, aby jeho zdatnosti užívali v archipelagu nejen při dolování drahých kovů, nýbrž i ve vojenství, při pracích zákopnických⁵.

Od r. 1362, kdy dobytím Drinopole Turci již trvale zaujali pevné místo na Balkáně, „passagium transmarinum“, obnova dřív-

¹ Weiss, Aeneas Sylvius Piccolomini 259 – 61: 12/1 1454.

² Leroux, Nouvelles recherches 343 – 44.

³ Palacký III. 3. 226.

⁴ Tamtéž 237.

⁵ Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských 127 a d.

vějších válek křížových, zaměstnávalo katolickou Evropu. Také Češi ovšem měli účast při různých pokusech o kruciátu, jako na př. při dobrodružné výpravě „zeleného rytíře“ Amadea VI. Savojského¹, nehledíc k tomu, že i Karel IV. a po něm jeho syn Václav, stojíce v čele říše římské, musili zaujmouti stanovisko k plánům výpravy křížové, ať s nimi přicházel na západ císař byzantský Jan V. nebo král cyperský Petr z Lusignanů. Český zájem o Balkán a Turky pak jen vzrostl, když se králem uherským stal syn Karlovů Zikmund, jemuž se konečně podařilo uskutečniti výpravu, společnou s románským západem a tak hrozně se skončivší u Nikopole r. 1396. To bylo již po Kosovu (1389), kdy se k hrůze Benátek počínal turecký postup na západ, k moři jaderskému, a kdy již vlna turecká na severu dosahovala linie dunajské. Tato pohroma způsobila křesťanskému západu bolestné rozčarování, a dlouho pak nebylo možno západní knížata pohnouti k větší akci proti Turkům, takže zápas s nimi hlavně zůstal těžkým břemenem Uher, tím těžším, když Zikmund současně napínal síly svých zemí i k přemožení českého husitství.

A jako za Zikmunda, i za krále Albrechta byla česká otázka církevní rušivým činitelem v boji protitureckém². Nezabránila však účasti českého žoldnéřstva jak za Vladislava Varnenčíka, kdy v dohodě s kurií římskou opět myšlenka velké kruciáty ovládala mysl³, tak ani po nešťastné bitvě u Varny pod hrdinským Janem Hunyadem. A byla to zvláště česká vozová hradba, která se na Balkáně znamenitě uplatňovala proti tureckým janičárům, jak toho bylo důkazem tažení Varnenčíkovo r. 1443 i pak r. 1444 k Varně a výprava Hunyadova z r. 1448 ke Kosovu poli⁴.

Jestliže již dříve významné události, vyznačující vítězný postup tureckého panství na Balkáně, připadaly katolické Evropě

¹ N. Jorga, *Gesch. d. osman. Reiches* I. (1908) 225 a 227 se zmiňuje o některých českých šlechticích, kteří Amadea provázeli na Balkán.

² Čes. děj. III. 1. 304–05. Sr., jak r. 1438 jel Hašek z Valdštejna do Uher o spolek českouherský nejen proti Turkům, nýbrž i proti českým odpůrcům Albrechtovým (tamtéž 286).

³ Tamtéž 608² k r. 1443. O českých bojovnících u Varny budu míti příležitost se zmíniti ve studii „Vladislav Varnenčík“, k vydání již delší čas připravené.

⁴ Jorga I. 451.

jako rány osudu, pobízející, aby zanechala svých sporů a obrátila pozornost i síly proti nepříteli většímu, ohrožujícímu všecku civilisaci a kulturu západní – otřesem nad jiné mohutným, který se zdál katolický západ konečně zdvihati z jeho netečnosti k největším zájmům křesťanským, byl pád Cařihradu r. 1453. A právě tehdy, kdy probuzené svědomí katolických knížat bylo nepřestávajícími výzvami římské kurie i pathetickými epistolami humanistů, dotčených pádem velikého střediska antické kultury, vzněcováno k velikému činu záchrannému a kdy však zase brzo bylo patrné, že i tentokráte prvotní vzrušení rychle chladne a knížata se strážlivě vracejí na staré cesty, k věcem sobě bližším – zájem kurie se obracel k Čechům, jejichž válečnictví bylo s obdivem uznáváno ode všech odpůrců, a tento moment nabýval nebývalého dosud významu i při řešení české otázky.

Ve svém novém válečném umění a ve svých žoldnéřských rotách, sloužících všude v sousedství, měly Čechy ekvivalent, jež mohly kurii nabídnouti za její ústupnost v otázce církevní. Nacházely při tom i souhlas ciziny, která již nábožensky zlhostejněla k českému husitství: nepřejíc si srážky s ním, byla by ráda viděla, jak se hrozivá tato zbraň beze škody pro ni obrací proti nepříteli, od něhož ji samu vlastní zájmy odváděly, ač jeho nebezpečí pro křesťanstvo nebylo možno zneuznati. Vlastním hlasatelem tohoto mínění stal se Eneáš Silvius, který při jednání o kruciátu měl nejlepší příležitost se přesvědčiti, že se v Německu ani jinde u knížat pomoci proti Turkům nedojde¹. Neváhal se ho zastávati hlavně u kurie. Není nic pilnějšího v příčině výpravy proti Turkům, než mysliti na to, aby byl statečný český národ uveden v církev; zdá se sice nyní býti u pokoji se svými sousedy, avšak není na něho plného spolehnutí, dokud i jeho věci duchovní nebudou srovnány, neboť nelze s Turky bojovati, dokud v křesťanské Evropě nebude míru: a právě těchto „velmi statečných mužů“ z Čech bylo by proti Turkům svrchovaně zapotřebí².

¹ Sr. list ke Karvajalovi hned z 18. září 1453: „Vereor, ne nostri principes procuratores Turchorum sint“ (Weiss 165). To je tón, jenž se u něho tehdy stále vrací (téhož dne píše Senftlebenovi: „Sumus omnes Turchi procuratores et illi viam paramus“: tamtéž 166).

² 1455 k papeži: M a u s i I. 352 a d.

Čím byl Jan Hunyad české pomoci zavázán, dobře se vědělo. Než to byla jen malá částka české moci vojenské. Její význam i vztah k otázce turecké později dobře vystihl Heimburk ve svém slavném manifestu z r. 1466. Zda vedl Hunyad kdy válku, kde by české vojsko ze strachu před nesnází nebo nebezpečím od jakéhokoli úkolu ustoupilo či spíše všemi řadami nepřátel a všemi obtížemi neohroženě neproniklo? „A to se týká jen mála těch, které do služby žold vyvábil. Sudte však, čeho se lze nadíti, kdyby se sebraly síly království a podnikla se výprava proti Turkům způsobem spořádaným!“¹

Vojenská hodnota Čechů byla vysoce odhadována od přátel i nepřátel a obecně bylo uznáváno, že Češi jsou „ve vojenství nejzkušenější i mnozí z nich zbraně mocní („armipotentes“) a že ostatní moc vojenská od nich po většině zemí prýští jako potůčky z pramene“². Souviselo to s bojovnou povahou národní, jak ji zvláště ve vsí plnosti rozvila válka husitská, takže Čech 15. věku byl nejlepším příkladem statečného a zkušeného vojíka³. „Všecek lid český z vrozené jakési divokosti těší se z toho, vmísiti se v bouři („sevis permisceri“), a chopí-li se jednou zbraně, nerad ji odkládá. A tak se stává, že po Uhrách, Polsku, Rusku, Rakousích a po zemích sousedních spatřují se po upokojení Čech zbytky zhaslých tu válek jako jakési semenišť vojska rozeseťého a rozptýleného.“ Třeba uvažovati, jak sebrati tyto síly a jak užiti jich na pomoc obci křesťanské, zvláště když proti „prchavému způsobu boje tureckého“ dovedou svou vozovou hradbou i náspy naházenými „s neuvěřitelným uměním“ zápasiti⁴. Tak soudil Heimburk nejen r. 1466, když byl ve službě Jiříkově, nýbrž již r. 1454. Turků je sice ohromné množství, mají prý vojska na 600.000, a jejich kázeň je neobyčejná, avšak přece není třeba se jich báti, jak ukazuje Hunyad,

¹ SS. rr. Sil. IX. 184. A krátce potom Heimburk praví (v návrhu řeči k papeži): Jiříkovy „militares opes ob insignes pugnas a bohemicis militibus contra Turcos egregie gestas et bellice glorie famam per omnes orientalis Europe angulos longe lateque diffusam toti Ungarie consolacioni Turcisque formidini esse possent“ (Ermisch, Studien zur Gesch. der sächsisch-böhmischen Beziehungen 1464–1471 (1881) 109.

² Martin Mair 12/2 1467, ač polemizuje proti Heimburkovi (AUG. XII. 329).

³ Čes. děj. III. 1. 71 a d.

⁴ Heimburk u Ermische 109 a d.

jenž s nimi často bojoval, i český způsob válčení. „Vímť, že boj, který se vedl pod záštitou vozů, jak jest český řád, poskytuje tolik ochrany, že celý den („pro uno die“) může 20.000 lidí klásti odpor millionu, a byt i celý svět proti nim stál, a že jsou tito válečníci ne méně kryti, než kdyby měli na obranu zdi padovské, a nemohou býti jinak přemoženi než snad vyhladověním a užitím válečných strojů“¹.

Při takovémto cenění českého válečnictví bylo pochopitelno, že kurie, již ani za Mikuláše V., tím méně pak za Kalixta III., nelze upříti opravdovou snahu o kruciátu a která velikému úmyslu přinášela i veliké oběti, mezi prvými knížaty, k nimž posílala své legáty, neopominula jednati především s králem Ladislavem. Kurie si byla vědoma toho, že k získání rot českých v cizině, proti jejichž užití v případě potřeby i jinak její pravověrné rozpaky ustupovaly stranou², stačilo by jen míti dosti peněz, zvláště kdyby se jim k tomu dostalo příslušného pokynu Jiríkova³ – při tom však přece a ne bezdůvodně doufala, že ani čeští stavové, majíce zřetel k společnému králi s Uhrami i k navazovanému stále jednání církevnímu, nezůstanou v příčině výpravy turecké za zeměmi ostatními. U krále Ladislava v Praze byl biskup pavijský Jan de Castiglione již na konci r. 1453. Zdá se, že ve shodě s tím, jak si později vedl sněm český v otázce turecké, již tehdy nebyla tato akce bez určitějších slibů, neboť Jirík sám dobře chápal souvislost otázky turecké s českou otázkou církevní a byl jistě ochoten vyjít v tom kurii vstříc⁴. Ovšem nebylo zatím možno jednati bez říše německé, kde výprava turecká r. 1454 byla předmětem sněmů v Řezně a ve Frankfurtě a na počátku r. 1455 sjezdu v Novém Městě za Vídní.

¹ 6/3 1454 v listu k Janu Rotovi: Joachimsohn, Gregor Heimbürg (1891) 306.

² Jak r. 1452 povolil Mikuláš V. císaři použití i služeb českých rozkolnických žoldnéřů, sr. Čes. děj. III. 2. 648³. V Čechách bylo za peníze žoldnéřů, kolik kdo chtěl (sr. tamtéž 887¹).

³ Řekl-li Pius II. v Mantově r. 1459 v závěrečné řeči: „Bohemos mercede licebit conducere, suo aere extra regnum non militabunt“ (Commentarii [1612] 92) – myslil na Čechy, zůstávající doma, ač i tu bylo možno se nadíti vlivem královým přímé podpory stavovské.

⁴ Čes. děj. III. 2. 917 a d.

Ve Frankfurtě byli i zástupci Ladislavovi, do Nového Města v březnu 1455 přijel i sám Jiřík a jeho jednání zde s Eneášem Silviem o kompaktátech i o osazení arcibiskupství pražského, důsledek to sněmu postního v Praze 1454, bouřlivě reklamujícího potřeby náboženské, zvláště potvrzení Rokycanovo za arcibiskupa – nejlépe dosvědčovalo [spojitost obou otázek, české církevní i turecké. Jestliže kdysi jednání v Benešově připravovalo na dvoře Fridricha III. řešení otázky správcí, nyní obnovené jednání s Eneášem bylo přípravou nové akce v Římě, kam Eneáš měl co nejdříve odejti. Při planém průběhu všech těchto německých shromáždění ani novoměstský slib Jiříkův, táhnouti proti Turkům se vši českou mocí, nemohl se obejít bez nutné výhrady, budou-li Čechy míti mír se sousedy; určitější již byl jeho slib císaři v listopadu 1455, vytrhnouti proti Turkům s 5000 jezdců i pěších¹. Když však roku příštího, 1456, nebezpečí turecké hrozilo Bělehradu, sněm český se usnesl, aby se do pole vypravil každý šestý muž, a to bez žoldu i bez náhrady škod, a Jiřík slíbil osobně se tažení zúčastniti². Než ani tehdy k výpravě nedošlo, neboť nebylo jí pak již třeba. Ladislav sice s Celským na konec srpna táhli do Uher, avšak Jiřík je neprovázal, chápeje, že Celskému po smrti Hunyadové jde v Uhrách o jiné věci³.

Sliby Jiříkovy, byť i zůstaly nesplněny, nebyly zajisté bez mocného dojmu na nového papeže Kalixta III., u něhož otázka turecká byla hlavní částí programovou. A okolnost, že nastala potřeba, zaujmouti stanovisko v příčině slibu poslušnosti k novému papeži, opět hned vynesla na povrch otázku církevní. Již nedlouho po Kalixtově korunovaci, někdy po 1. srpnu, přišlo do Říma poselstvo krále Ladislava, které snad složilo jeho slib, nikoli však slib království českého. Za celé království měli poslové při-

¹ Tamtéž 921¹ a 935 a d. i Konec Lad. Pohr. 44.

² Tamtéž 49². Jiný doklad o slibu Jiříkovy účasti podává r. 1466 Heimburk u Ermische 110. Snad v tuto spojitost též patří zmínka z jednání sněmu vídeňského v září 1460 o Ladislavovi („der ein gewaltiger regierender König der genannten Königreiche zu Behem gewesen ist“), jak slíbil, že se proti Turkům vypraví se 40.000 muži, ale, bohužel, zemřel (Müller, Reichstags-Theatrum I. 785).

³ Konec Lad. Pohr. 56. a d.

jíti teprve později, až by, jak již v Novém Městě naznačil Jiřík Eneášovi, Češi se mohli spolehnouti, že slavné poselstvo nepojede marně¹. Nedávné zkušenosti v Římě, jak r. 1447, tak i r. 1453, Čechy odrazovaly. Papež Kalixt, jenž na výpravu proti Turkům myslel ve dne i v noci² a jemuž právě proto i dokonalý smír s Čechy stále ležel na mysli³, s dychtivostí vyčkával příležitosti, aby s nimi znovu mohl jednat o církevní sjednocení⁴, a toužebně své přání po poselstvu vyslovil již na počátku srpna 1455 jak králi, tak i Jiříkovi a spolu s nimi i nejvyššímu purkrabímu Zdeňkovi ze Šternberka⁵; zároveň pak krále požádal, aby ne-

¹ Mansi I. 358.

² Kalixt Jiřímu i jiným pánům českým (ne r. 1456, nýbrž až 1457: sr. níže) ve FRA. 20. 102.

³ Římský farář Jan Lichtenfeler 3/4 1458 psal Jiříkovi: „Etiam sanctissimus dominus noster saepe effundebat lacrymas et preces pro salute et reductione Bohemorum“ (FRA. 20. 146).

⁴ Kalixt Ladislavovi 1. srpna 1455 (rukopis kapitulní knihovny pražské G XIX. f. 68 b). Podle listu toho ještě před poselstvem Ladislavovým – to pak přišlo mezi 1/8 a 13/9 1455 – přišel do Říma premonstrát Lukáš Hládek, papežský penitenciář (snad se jím tehdy právě stal), jenž zase donesl zpět psaní papežská králi i Jiříkovi. Známe ho již z dřívějšíka z r. 1445 a 1447, kdy jako arcijáhen horšovský také konal poselské služby do Říma kapitule pražské (sr. Čes. děj. III. 2. 53 a d. 167 a d.); byl profesem kláštera luckého na Moravě. Fr. Mareš v ČČM. 1890. 81 v článku o českém hospici v Římě jej nazývá Chládkem. O datování listu ke králi sr. poznámku následující.

⁵ Týž rukopis f. 68 b (i f. 73 b, zde však text bez data a neukončený). Datum listu je „anno domini 1456 Kalendis Augusti pontificatus nostri anno primo“. V udání roku je omyl, ježto první rok pontifikátu sahal jen do 20. dubna 1456; v listu Kalixtově ke králi z 13/9 1455 (tamtéž f. 68 b – 69 a) je též zmínka o poslech Ladislavových, které do Říma „proxime“ poslal. Oprava datová se týká i listu Kalixtova ke králi (pozn. 4), jenž za listem tímto následuje s datem „ut supra“. O poslech českých, kteří budou posláni, oznámil prý papeži Rorau, „regni Bohemie procurator et acolitus noster“, a papež je přijme „humaniter et libenter“; o jeho úmyslu Jiříkovi a Zdeňkovi šire poví doručitel listu Hládek. – Prokurátorem dotčený byl Dr. Jindřich Rorau, „comes palatinus“, papežský abbreviator, kanovník vřatislavský, pražský a olomoucký, jenž krátce později, 18. září 1455, vymohl si na papeži „motu proprio“, jímž on a Jiří Hoppe byli jmenováni správci českého hospice v Římě, někdy založeného od Karla IV. a nadaného od Rožmberků, kteří si vyhradili právo jmenovati správce. O tom i o sporu Rorauově s bývalým správcem Jakubem Medzborem sr. článek Fr. Mareše, Český hospic v Římě v ČČM. 1890. 65 a d. Köpl v MVGD. 12. 209¹³ myslí, že

dovolil uzavírat s Turky žádné smlouvy¹. Poslání českého poselstva se však mimo nadání protáhlo a zatím již do Říma přišel Eneáš Silvius, aby se pak již přes Alpy více nevrátil.

Snad již v Novém Městě bylo za přítomnosti Jiříkovy smlouveno, aby Eneáš, jenž déle zůstane v Římě, zde v české otázce zastupoval krále Ladislava i císaře², který patrně právě tehdy byl od Čechů požádán, aby zakročil u papeže o potvrzení Rokycanovo³. Vzdálenějšímu divákovi, který po Ladislavovu propuštění doslechl o sporu mezi ním a císařem, mohlo se zdáti podivným, že v české otázce vystupoval Eneáš jako zástupce obou těchto knížat, avšak vysvětlení toho třeba hledati ani ne tak v poměru císařovu k Ladislavovi, jehož hybným činitelem byl především Celský, jako spíše v jeho poměru k Jiříkovi a k stavům českým. Zde nastávala jakási obdoba k tomu, co jsme slyšeli o vztazích Ladislavových k sporu česko-saskému, avšak ve smyslu obráceném: ve sporu mezi králem a císařem neztotožňovali se Jiřík a stavové čeští se stanoviskem královým, hledíce prostředkovati, a tu bylo v zájmu císařově vycházeti jim vstříc, zvláště když i Čechům bylo dobře známo, že dobrý poměr mezi císařem a kurií trvá dále i po smrti Mikuláše V. Ovšem, když někdy po půli července 1455 Eneáš odjížděl ode dvora císařského, nejel do Itálie jen jako povolný a ochotný služebník cizích zájmů, nýbrž maje při tom na mysli další svůj vzestup, k němuž mu kromě otázky

Rorau pocházel ze vsi Rohrau u Olavy ve Vratislavsku. Rorau byl již 19. července 1436 od Eugena IV. poslán k Zikmundovi (jmenuje se již tehdy abbreviatorem a „curialis noster“: z regest vatikán. opis v zem. archivu praž.). Sr. o něm i Lichnowsky V. Reg. č. 4194 (1/3 1439), Chmel, Regest. I. č. 256. (5/5 1441), FRA. 42. 19 (k 1445), FRA. 62. 154 (k 1444).

¹ List Kalixtův Ladislavovi z 13. září 1455 (rukopis kapit. G XIX. f. 68b – 69a). Papež doufá ve výpravu z jara; král neapolský Alfons slíbil osobně s celým loďstvem se zúčastniti.

² V listě k Jiříkovi píše Eneáš, asi na počátku prosince 1455: „Scit Dominacio Vestra, qualiter alias per eandem et per serenissimum regem fuit nobis commissum, ut componeremus res regni cum summo pontifice cum capitulis quibusdam ordinatis“ (rukopis kapitul. G XIX. f. 73b). Ve velké své řeči k papeži vystupuje pak Eneáš opravdu jako zástupce krále Ladislava i císaře (Mansi I. 353).

³ Ke konci února 1455 psal o tom z Vídně, kam právě byl přijel Jiřík, Kapistran Eneášovi jako o úmyslu (ES., Opera [1571] 947).

turecké měla posloužití právě účast na českých věcech. 10. srpna již přijel do Říma¹ a brzo potom, někdy před 9. zářím, skládal za císaře poslušnost papeži Kalixtovi², s čímž bylo spojeno i důvěrné jednání o úpravu podobných vztahů, jaké měl císař k oběma předchůdcům nového papeže.

Nedlouho asi potom jednal Eneáš s papežem o české věci a podal mu o poměrech v Čechách obšírnou informaci v řeči, která je stejně jako kdysi dialog o sjezdu v Benešově jedním z nejpozoruhodnějších dokladů k historii doby Jiříkovy³. Je to zajímavá situace, v níž vidíme Eneáše sedm let před jeho zrušením kompaktat jednat s papežem o jejich potvrzení, ačkoli ještě na počátku r. 1454 zcela ve smyslu snah Karvajalových, Kusových i Kapistranových radil Jiříkovi, aby se Češi papežské stolici dobrovolně vzdali⁴.

Od schůzky benešovské se Eneáš, jak víme, znovu osobně setkal s Jiříkem v Novém Městě a několikrát tu s ním, opět s pomocí tlumočníka Prokopa z Rabštejna, jednal, k vlastnímu přání císařovu, neboť Jiřík „je jediný, k němuž všichni Češi hledí“, a na něm závisí naděje v unii s Čechy. Znovu tu slyšel, co mu Jiřík řekl v Benešově a co mu nedávno, před sněmem frankfurtským, i psal, chtěje, aby to Eneáš oznámil papeži: jak je patrné, Jiřík tu již hleděl těžiti ze souvislosti české otázky s otázkou tureckou. Češi čekali, že jim papež potvrdí kompaktáta anebo je alespoň ponechá při povolení konciliárním beze všeho již kaceřování. Lze však – opakuje se tu u Eneáše případ benešovský – vážně pochybovati, že by byli i s Jiříkem hotovi svoliti, aby si papež sám vybral z 10–12 navržených kandidátů pražského stolce arcibiskupského, mezi nimiž by byl i Rokycana. Byl

¹ Voigt, ES. II. 157; Eneáš však nevyjel již ke konci května, jak Voigt myslí, nýbrž až po 18. červenci, kdy ještě píše z Nového Města: Fraknói, Johannis Vitez de Zredna Orationes polit. (1878) 43.

² ES. císaři 8/9 1455 (Cugnoni 437 a d.); řeč jeho při tom je u Mansiho I. 336–46 i v Opera 423–28.

³ Mansi I. 352–83. Jejím obsahem se zabýval Voigt v ES. II. 165–70 a v Histor. Ztsch. V. 414–15. Palacký i Tomek ji přehlédli. Tomek VI. 271 však připouští, že císař po Eneášovi něco papeži vzkázal o dotčených již českých žádostech za Rokycanu.

⁴ 22/1 1454: Weiss 259 a d. K následujícím sr. řeč samu!

by mohl jinak Kapistran v Budíně brzo potom doslechnouti, že právě Eneáš má Rokycanovi k arcibiskupství dopomoci¹?

Doporučuje-li Eneáš nyní, v Římě, papeži smír s „nejstatečnějším národem českým“, jehož chrabrosti je potřebí proti Turkům, neopomíjí opatrný diplomat hned předem zdůrazniti, že tak jedná z rozkazu císaře i krále Ladislava, kdežto on sám, „hloupý oslík“, „kolik chápe, tolik rozumí“ v těžké té věci. Při tom se zároveň ani nerozpakuje co nehlouběji se pokloniti plnosti moci papežské: jedině papeži, který je oprávněným vykladačem Písma, přísluší tento spor rozhodnouti. Zájem výpravy proti Turkům vysvětluje, proč český spor, „věci barbarské, temné a příliš zmatené“, zaslouží u něho povšimnutí. Král Ladislav, ač byl přijat s nejvyšší ctí a s neuvěřitelnou radostí lidu, přece nemohl odstraniti ani kalich, ani naději Rokycanovu – je to „duše černá a otravná“ – na arcibiskupství. Jiříkovým přičiněním sice „celé Čechy se staly jako jedním lidem“, když každému bylo dovoleno užívati svého obřadu a pod trestem bylo zakázáno vzájemné kaceřování. „A tak vlk s beránkem a levhard s lvíčkem leží vedle sebe. Leč říkají ‚mír‘, a není to pravý mír, poněvadž jejich srdce není s Bohem ve shodě, když svých řádů užívají bez dovolení stolice apoštolské.“ Než poměry se přece změnily k lepšímu, takže je nyní na smír naděje větší a oprávněnější než kdy jindy.

Abyste tyto vyhlídky ozřejmil, črtá Eneáš obraz české situace optimističtější, než ještě zněly jeho nedávné informace do Říma i než opravňovala skutečnost. Politický vliv šlechty odhaduje sice celkem správně, avšak její náboženskou náladu i vliv na města a poddané skresluje. I tehdy se mu zdál býti utrakvismus spíše v úpadku, avšak příliš se tu zevšeobecňoval dojem některých šlechtických odpadnutí. Řešení české otázky církevní sotva by bylo tak hladké, jak on předpokládal.

Podle něho se již nebudou opakovati případy, kdy páni, jako Oldřich z Rožmberka a Menhart z Hradce, tajně zrazovali kurii od povolení kompaktat. Dnes jsou i čeští katolíci – v tom je Prokop z Rabštejna typem – přesvědčeni, že povolení kompaktat

¹ 7/4 1456 Kapistran Eneášovi: Am. Hermann, Capistranus triumphans (1700) 399.

kteřé již r. 1451 v Benešově doporučoval Jiřík, je jedinou cestou klidného vývoje, aby mohly Čechy dospěti k podobným poměrům, jaké jsou v sousedství. Také páni utrakvističtí vidí užitečnost pokoje se sousedy, a skvělost obřadu katolického, jak jej poznali v cizině, vzbuzuje v nich pocit hanby nad vlastními „nejapnostmi“ i touhu, míti kostely stejně úpravné, kněží stejně vážené a bohoslužbu ne bez okázalosti; ale nechť, aby nebyli nyní, když tak dlouho pili z kalicha, usvědčeni z kacířství, a obava před reptáním lidu je při kalichu dále udržují. Na nich však záleží, neboť oni mají moc v rukou: jich budou následovati nejen poddaní, řídící se vzorem svých vrchností, nýbrž i města, jakmile poznají, že kalich není nutný ke spáse.

Jen kněží utrakvističtí nepřejí shodě s církví, lidé nízkého původu, nevzdělaní, libující si v hříčkách a šalbách dialektických, ježto se bojí, že po smíru přijdou do Čech lidé učení a znamenití, kterým se oni nemohou vyrovnati. Než jestliže se dříve báli jen hněvu lidu, žádajícího si pokoje, nyní při odporu proti tomu, „co je počestné“, jest se jim strachovati lidu i šlechty.

Pro lepší účín podává Eneáš i národní charakteristiku českou, která se opět liší od jiných současných hodnocení, polemicky zahrocených proti Čechům, a to v tomto případě na základě skutečnosti, která ovšem zde je vhod jeho úmyslům¹. Lze se spolehnouti na českou věrnost přijatým závazkům. Jakmile přijmou páni unii s církví, bude pevná. Jen tato stálost v slově, jež váhá zrušiti své sliby, je oporou Rokycanových nadějí na arcibiskupství, a tímto rysem povahovým se vyznačuje i hlavní osoba v Čechách, Jiřík, „muž ducha vznešeného a ještě vyšší prozíravosti“².

Aby předešel případným výtkám a námitkám, Eneáš, obratný dialektik, sám je klade, aby je hned ve svém smyslu zodpověděl a vyvrátil.

On zavrhuje dotavadní postup proti Čechům, ježto se všechny jeho prostředky u nich míjejí cíle. Nelze přemoci Čechy válkou po jejich vítězstvích, která předčí vítězství řecká nad Xerxem. A ježto selhal důvod násilí, rozpomíná se Eneáš na krásný, ač

¹ Čes. děj. III. 1. 79 a d.

² „vir alti animi et ingenii atque consilii altioris“ (Mansi I. 357–58).

tak zřídka tehdy plněný úkol církevní, ne mečem, nýbrž přátelskými, lahodnými slovy napravovati bloudící. Ani disputací nelze proti Čechům užítí: jednak Češi, poddávajíc se důkazům z Písma, zavrhnou výklad doktorů církevních a jen Boha uznávají za rozhodčího, při čemž strážlivý Eneáš pochybuje o zázraku, který by mohl tento předpoklad splniti; jednak není národa nad ně polemicky pohotovějšího, „neboť žvatlavý je to národ a hádky žádostivý“. Je marno do Čech posílati i vynikající kazatele, když i úspěchy Kapistranovy byly přes všechny zázračné pověsti poměrně bezvýznamné, neboť Čechy i pak zůstaly, jakými byly předtím. Než ani nelze mlčeti, neboť Češi by se pokládali za vítěze, a Rokycana – mínění velmi charakteristické a v jádru zajisté správné – nepřeje si ničeho více, než aby církev nechala Čechy žíti po jejich způsobu a v jejich obřadech jim nepřekážela¹.

Za „směšné, ne-li nechutné“² pokládá Eneáš obnovovati církevní tresty a zakazovati styk s Čechy. Kdo poslechne, když každý nyní církve poslouchá, jen když chce? „Pochybné je poslušenství naše... Mrtva je víra v prsou našich, všecka láska zmizela, jsme kal lidský, bezbožní, zločinní, k nimž dospěl konec věku.“ A Eneáš uvádí příklady nejen z Itálie, nýbrž i z Němec³, případy v Utrechtě, v Münsteru, spor pruský i rakouský, jak příkazy církevní nikoho neděsí, nejsou-li podporovány mečem hmotným. Užítí církevních trestů bylo by jen církvi k posměchu, neboť sousedé neposlechnou, majíce v čerstvé paměti boje minulé a bojíce se nové války s Čechy. Ani nepomůže zbraňovati svěcení kněží utrakvistických: i dále bude falšování jejich doporučujících listů, i dále budou za peníze biskupové světiti kněží odkudkoli, nebojíce se Boha ani předpisů církevních⁴.

Zbytečno by též bylo podpláceti vůdce, neboť tak se bud

¹ „sic enim gloriosus ille, in pingui populo pacem nactus, inter suas mulierculas [narážka na bekyně] sermocinabit securus... Rem divinam pro suo arbitrio faciet; in altari ministrabit ut agnus, in ambone praedicabit ut leo, in mensa vorabit ut lupus“ (I. 364).

² „Ridiculum consilium, ne dicam, insulsum“ (I. 366).

³ „quando et Bohemi Germani sunt, de quibus agimus“ (I. 366).

⁴ Před pěti lety biskup kreký vysvětil 10 kněží, z nichž 7 pak přešlo k Rokycanovi, ač dříve tvrdili, že jsou věrní katolíci (I. 367).

kurie stane poplatnou království českému, anebo koupený smír zakrátko opět ztratí. Není ani naděje, že by za opětovaných jednání konečně došlo s Čechy ke smíru s vyloučením kalicha. „Však je snáze tok řeky vzhůru obrátiti než Čechům odnítí přijímání kalicha“¹. Po tolika bezvýsledných jednáních je pošetilé hledati, v co se ani nedoufá, že lze toho dosáhnouti².

Za takových okolností je povolení Čechům kalicha a spojený s tím smír s nimi nutností stejně s ohledem na pomoc, kterou to přinese proti Turkům, jakož i na spásu nesčíslných duší v lidu, který nemůže za tvrdšíjnost vůdců. Kalich sám, obvyklý v církvi prvotní a dosud užívaný v církvi východní, neprotiví se víře, je-li jen povolen od církve a je-li vyloučena jeho závaznost ke spáse. Češi od této podmínky již upustili, „ať již zakrytě nebo opravdu“³, a domnívají-li se, „něco milosti s kalichem přijímatí“, jejich požadavek zní spíše „selsky než učeně“.

Ovšem ani Eneáš zde nemyslí na povolení kalicha, jak to myslii utrakvisté a jak to veřejně prohlašoval Rokycana, „na věky“⁴, nýbrž v duchu sofistických výkladů dřívějších se strany katolické omezoval jeho povolení jen na žijící pokolení, které ho nebude moci již přenést na své potomky. Tak v krátké době 50 let s vymřením těch, jimž byl kalich povolen, tento ústupek ztratí svou platnost a kališníci v Čechách vymizí. Eneáš při tomto zvolném splývání utrakvismu s katolictvím počítal i na vliv krále a jeho dvora a pochyboval o tom, že by se snad Němci pobouřili nad povolením, dávajícím za pravdu českým nárokům. Zůstali klidni dříve při povolení konciliárním a zůstanou klidni i nyní, neboť ne Češi, nýbrž církve, která vyloučila závaznost kalicha, je ve sporu vítězem.

Eneáš ani nevěří, že by jiní národové, zvláště pak Němci, žádali též za povolení kalicha. Kdyby to byla vůle boží, darmo by bylo tomu se vzpírati, tím spíše, když tu nejde o věc víry, kde není změna možná, nýbrž o obřad, měnlivý u různých ná-

¹ „Sed fluminis cursum, qui suapte natura deorsum est, facilius sursum revolves, quam Bohemis communionem calicis subtrahas“ (I. 368).

² „Stulte queres, quod invenire non speres“ (I. 369).

³ „seu ficte, seu vere“ (I. 370).

⁴ Čes. děj. III. 2. 313.

rodů. Však i Češi jsou naši bratři, za něž Kristus zemřel a s nimiž i s jejich nevědomostí třeba míti soucit! Povolil-li jim koncil kalich, i nyní možno tak učiniti „stejným důvodem, jak se spíše – dodává o sobě Eneáš opatrně – domníváme, než věříme“¹. Při tom nevdává výtku, že nelze s Čechy jednati, ježto dřívějších smluv nešetřili, „neboť i oni mají mnoho, co namítají, aby se nemohli zdáti rušiteli slova“². Povoláním lze mnoho získati: nezdaří-li se však úmysly s ním spojené, situace nebude horší, než je nyní.

O ostatních bludech podle Eneášova povrchního, nesprávného a nikoli nového výkladu kompaktat netřeba jednati, protože Češi před koncilem hájili jen čtyř článků a z nich pak ve smlouvě podrželi jen kalich. Bylo to velmi podstatné omezení kompaktat jen na kalich bez ohledu na ostatní tři články i na to, čeho v kompaktátech nebylo a o čem se mělo teprve dále dojednati, a Češi sotva by byli přijali zúženou takto základnu jednání. Také při otázce arcibiskupské mínění Eneášovo o 12-členném výboru sotva by bylo došlo českého souhlasu, odpovídajíc spíše jeho vlastním přáním nežli skutečným českým návrhům.

Také zde si kladl Eneáš námitku, že by snad výbor 12 kandidátů – kdyby ovšem Češi k tomu svolili – byl takový, že by Rokycana musil býti zvolen a pak by si vše, třebas mocí, zařídil podle svého; v případě, že by byl od papeže vybrán kandidát jiný, musil by snad zůstatí mimo Prahu a neměl by potřebného opatření hmotného. Proti tomu ukazoval Eneáš u Čechů na dotčenou již věrnost slovu, jakmile bude kandidát od papeže vybrán, i na to, že by byly ve výboru obě strany zastoupeny rovným dílem, a to osobami ne horšími, než je Rokycana. Je jen potřebí si vyžádati na králi i stavech zápis, že kandidát, vybraný od papeže z 12 osob, bude přijat, „bude-li jen mezi nimi vhodný nalezen“³ – výhrada ovšem povážlivá, která by byla celé řešení přesunula v ruce papežské – a že mu bude zapsán určitý roční

¹ „ratione pari et nunc indulgendum opinamur magis quam credimus“ (I. 382).

² Zde Eneáš vlastně přiznává, že nebyla jen na Čechích vina, nešetřilo-li se kompaktat.

³ „si modo inter eos idoneus reperietur“ (I. 377).

důchod. Tím byla otázka arcibiskupská nepřímo oddělena od požadavku, aby bylo jmění církevní znovuzřízeno. Eneáš uznával, že o tuto věc bude třeba zvláště jednati, a při tom již byla patrna jeho pochybnost, zda bude vůbec možno restituci provésti „bez pohoršení“. Rozpaky tu působil ohled na hlavní oporu církve katolické v Čechách, na přední magnáty katolické, kteří sami rozhodně odmítali myšlenky restituční¹. Odtud u Eneáše i povolná náchylnost, ponechati věc tu svědomí držitelů, při čemž Eneáš sám, dobře znaje lidi, o něž šlo, sotva věřil nadějším, které při tom kurii otvíral!

Jaká byla odpověď Kalixtova k těmto Eneášovým návrhům, určitě nevíme. Eneáš sice sám o rok později Jiříkovi napsal, že s papežem o české otázce jednal a došel „k dobrým výsledkům“², a stýskal si, že z Čech o tom nemá žádné určité odpovědi³. Avšak zdá se, že i přes horečnou touhu, s jakou se jeho stáří se vši zbývající energií životní připínalo k plánu výpravy turecké i spojeného s tím smíru s Čechy, Kalixt váhal před rozhodnými prohlášeními. Jeho zdržlivost se nejen vysvětluje tím, že české poselstvo nepřicházelo a že se Kapistran se svým vášnivým odporem proti pouhým pověstem o jednání s Čechy zdál naznačovati, jak by bylo uznání návrhů Eneášových přijato i v širší katolické veřejnosti – nýbrž i vlastním stanoviskem nejbližších rádců papežových.

Kapistran ani po zmaru své české misie neztrácel v Uhrách českých věcí s očí, a když z jara 1456 doslechl o tom, že se někteří lidé u kurie pokoušejí o potvrzení kompaktat, neváhal se přímo obrátiti jak k papeži, tak k Eneášovi, jehož jméno bylo s tím spojováno. Na papeže se snažil působiti poukazem na vzrůst husitské propagandy, jaký by mělo povolení to v zápětí. Jestliže Češi všecku svou naději skládají v kompaktáta nepotvrzená, jak si budou vésti, až jim budou potvrzena! Dodá to posily všem tajným husitům nejen v zemích českých, nýbrž i v Uhrách, Sedmihradech i Multansku a v jiných zemích sousedních, které jsou

¹ O Jindřichovi z Rožmberka sr. Čes. děj. III. 2. 715.

² „et rem reduximus ad bonos terminos“.

³ List asi z počátku prosince 1456 v rukopise kapitul. G XIX f. 73b. Sr. o něm níže!

již silně nakaženy¹. A Eneášovi, o němž již věděl, že se jím Češi honosí jako svým zastáncem v Římě, napsal Kapistran ještě více, co pověst roznášela: nešlo prý jen o kompakтата, nýbrž i o to, aby Rokycana byl potvrzen za arcibiskupa a dokonce aby se stal i kardinálem, a proto prý byl Eneáš povýšen za kardinála².

Kalixt sice potom v odpověď pochválil Kapistrana za jeho činnost v Uhrách, ale o české otázce se nezmínil³, znamená to zajisté nesouhlasu s jeho horlením proti Čechům, s nimiž jednání však nebylo ještě tak daleko, jak si fanatický minorita myslel, a jimž papež sám nebyl ochoten ani tolik povolit. Jaké bylo Kalixtovo stanovisko k utrakvismu, dobře vyznačují jeho slova z r. 1457 ke Karvajalovi, praví-li o přiděleném jemu minoritovi Jakubovi della Marca, že mu jej posílá „nejenom pro výpravu křížovou, nýbrž též proti kacířstvům českým, jejichž vyhlazení si přejeme jako zřítelnice oka svého⁴. Jiné jeho pozdější výroky naznačují, že i on doufal získati Čechy bez jakýchkoli výhrad a podmínek. A lze se domnívati, že z části byl toho vinen Eneáš sám, jenž se těšil veliké přízni papežské, třebaže zatím byly pověsti o jeho kardinálátu předčasné. Eneáš svým důrazem na rozhodující postavení Jiříkovo v té otázce patrně působil více než ostatními svými výklady, jimiž chtěl odůvodniti potřebu některých ústupků Čechům: u kurie pak převládalo mínění, že dostačí, získá-li se Jiřík, a že Čechům nebude nutno povolit ani to, zač se Eneáš přimlouval. A stejně se asi soudilo, že, jako Jiříka, bude možno různými výhodami získati i Rokycanu a tak v Čechách uvolniti cestu přímé provisi papežské, jak bývalo zvykem při hodnostech dlouho uprázdněných⁵. Mínění to se pak ustálilo tím pevněji, když ani se strany českých katolíků opět tehdy nechybělo

¹ Budín 24/3 1456: Hermann, Capistr. triumph. 398–99.

² Budín 7/4 1456: tamtéž 399–400. Kapistran prý nikdy neslyšel zpráv horších, než co se nyní od kacířů v Uhrách děje.

³ 4/5 1456: tamtéž 535.

⁴ 29/11 1457: Fraknoi v Ungar. Revue 1890. 140². Jakubovi již předtím v půli května 1457 papež ukládal, ať Čechy i Uhry podnítí proti Turkům a obnoví lesk víry, zatměné v předešlé slávě od husitských kacířů (Raynald XVIII. 487 a Theiner, Monum. hist. Hung. II. 294–96).

⁵ Užítí provise se již dotkl r. 1451 v Benešově i Eneáš (Palacký IV. 1. 242).

v té příčině podnětů a když i královský prokurátor v Římě Rorau z osobních důvodů vycházel vstříc tomuto přání kuriálnímu.

Úzkostlivá nejistota, způsobená obležením Bělehradu, avšak snad i některé bouřlivé zápletky v Čechách samých¹ vysvětlují, proč k vlastní obnově styků mezi Čechami a Římem došlo až na podzim 1456, ač zdá se, že papež již dříve Jiříkovi psal². Někdy tehdy Jiřík spolu s nejvyšším purkrabím Zdeňkem ze Šternberka a s nejvyšším maršálkem Jindřichem z Lipého³ psal papeži o poselstvu, které mu mělo složití poslušnost a mělo s ním zároveň jednati i „o jiných věcech, týkajících se stavu celého království“,

¹ Zdá se na to narážeti i Kalixt III. v listu z 22/11 1456: „regnum, quod nunc partim gwerarum turbine, partim scismaticis dissensionibus vexatur“ (sr. dále). Mohlo by se to týkati napětí se Saskem a osazení Mostu (Čes. děj. III. 2. 954 a d.) a již předtím i tažení Jiříkova k Náchodu (Tomek VI. 268.). Snad se o tom Jiřík zmínil v listu, který poslal na podzim papeži.

² Do období mezi 1/8 1455 a podzimkem 1456, a to spíše ještě do první jeho části, snad náleží nedatovaný list Kalixtův Jiříkovi u Mareše, Prokopa písaře praxis cancellariae 108 bez určitějších známek časových až na to, že se tu mluví o „kaplanu našem“, který Jiříkovi vše oznámí, co mu papež svěril: míní se tím Dr. Rorau, jež však papež ještě 1/8 1455 nazýval jen „accolitus noster“, kdežto 22/11 1456 jej již zve „accolitus et cappelanus noster“ (o listu tom sr. níže), takže snad v tomto mezidobí nabyl titulu kaplanského. Z listu papežského je patrna vážnost Kalixtova k Jiříkovi. Několik listů Jiříkových do Říma se jistě ztratilo, z nichž snad leccos by patřilo do dotčeného období 1455–1456. Alespoň později Jan z Komorova tvrdil, že Jiřík psal papeži mnoho listů, slibuje mu návrat svůj i království českého do církve (Zeissberg v AUG. 49. 338).

³ Že Jiřík psal papeži před 22/11 1456, víme z odpovědi papežské z toho dne, kde se mluví jen o Jiříkovi. Spojují však s tímto listem i nedatovaný list, jímž Kalixt odpovídal Jiříkovi i oběma dotčeným pánům (FRA. 20. 102), jak již učinil Tomek VI. 272, kdežto Palacký IV. 1. 358–59 list ten zařazuje až do r. 1457. List ten byl zase donesen od Lukáše Hládka, a jeho souvislost s druhým, datovaným listem papežovým Jiříkovi samotnému je patrna i neurčitou narážkou na Rokycanu, o němž papež v listu druhém Jiříkovi psal více: papež totiž tu slibuje nejen bloudícím („si qui forent“) ukázati cestu a dáti jim odpuštění, nýbrž i „eos apostolicis prosequi favoribus et congruis honoribus condonare“. Voigt, ES. III. 428¹ i Markgraf, Ueber das Verhältniss d. K. Georgs von Böhmen zu Papst Pius II. (1458–1462) 6¹ kladou list ten až k r. 1458. Tomek VI. 272 předpokládá, že si papež již před listem Jiříka, Zdeňka ze Šternberka a Jindřicha z Lipého přál, aby Rokycana do Říma přijel. Zdá se však, že teprve 22/11 1456 papež přání to vyslovil, třebaže se již předtím o poslech několikrát jednalo („de quibus saepe actum est“: papež kapitule 29/1 1457 u Pešiny, Phospor. sept. 238–239).

a podobně papeži oznámil i český prokurátor v Římě Dr. Jindřich Rorau. Papež, odpovídaje všem třem pánům, radostně jim děkoval za ochotu, poslati poselstvo a sliboval posly laskavě přijmouti: nemusí se báti o svou bezpečnost. Řekl-li dále, že stolice papežská scestným synům, byť jakkoli zbloudili, nezavírá nikdy klín milosti a přízně a že je hotova nejen jim pravou cestu ukázati, nýbrž je i „přiměřenými poctami obdařiti“ – bylo z toho viděti, jak se dívá na utrakvisty a jaký je jeho cíl: byl to, jak se též toho dotkl, návrat Čechů k jednotě i k čistotě pravé víry, rozumí se, beze všech odchylek, byť i ne bez různých výhod, jimiž chtěl vděčný papež ochotnou pokoru předních vůdců a mezi nimi Rokycany odměniti; při tom povšechný výraz „o přiměřených poctách“ dovoľoval různé výklady, po případě i potvrzení Rokycany za arcibiskupa, jimiž se však papež nemínil vázati.

Ve zvláštním listu k Jiříkovi se papež vyjádřil poněkud určitěji alespoň v otázce arcibiskupské. Vyslovil mu radost z oddanosti, jakou jeví k stoličce papežské, a ujistil ho o své péči, aby království české uvedl v jednotu víry, byť i naléhavost chvíle odvádí jeho pozornost k otázce turecké. Jiřík nemá již odkládati s výpravou poselstva. Nový tón vnesl papež v jednání tím, že při tom pronesl určité přání, aby se poselstva zúčastnil i „milý syn“ Rokycana, a sliboval ho přijmouti s otcovskou láskou a přízní za jeho náklonnost ke stoličce papežské. Nespojoval s tím nikterak jeho potvrzení na arcibiskupství, neboť zároveň hned prohlašoval, že dlouho již osiřelé arcibiskupství pražské a biskupství litomyšlské opatří osobami vhodnými¹. Podobně Kalixt psal i králi Ladislavovi².

Nač při tom papež myslil, vysvítá z jiného psaní, které téhož dne poslal kapitule pražské. Ta před tím jemu podala po témž poslu, jehož užil Jiřík s druhými pány, po premonstrátu Lukáši Hládkovi, ovšem sotva s vědomím Jiříkovým³, žádost, aby obsadil

¹ 22/11 1456: rukopis kapit. G XIX f. 72b–73a. Na konci doporučuje papež Roraua přízni Jiříkově.

² O listu tom víme jen ze zmínky Kalixtovy ke kapitule pražské z téhož dne, z 22. listopadu 1456 (úryvek u Tomka VI. 273⁴¹).

³ Eneáš Silvius 10/3 1457: Opera 728. K mravní povaze Hládkově se tu vztahuje charakteristika „Lucrifasius“, což tu znamená, že Hládek nebyl k osobním prospěchům chladný a dovedl si jich hleděti.

arcibiskupství pražské. A patrně již tehdy bylo vysloveno i jméno kandidáta, jehož jmenování si kapitula přála. Byl to apoštolský datář a zpovědník Kosma de Monteserrato¹, jeden z katalonských milostníků papežových, na nějž kapitolu upozornil prokurátor Rorau, jednaje tu právě tak, jako Hládek, za zády Jiříkovými. Rorau potřeboval podpory papežské, aby se udržel ve správě českého hospice v Římě, v níž se za nepřítomnosti dotavadního správce Jakuba Medzborova vedral², a proto bylo mu vhod, mohl-li učiniti úsluhu někomu z „Katalonců“, ovládajících papeže, bez ohledu na to, bylo-li to v zájmu českého království, jehož byl prokurátorem. Datář Kosma byl sice muž dobrý a učený³, avšak nebylo pochyby, že se k obnovenému arcibiskupství pražskému nehodí, zvláště když sotva mínil Řím opustiti, vida v nové hodnosti jen dobrou prebendu. To musila ovšem předvídati i kapitula pražská, avšak ani jí se to nezdálo vaditi, že se arcibiskupem stane cizinec, neznající ani slova českého, který své diecesi zůstane cizincem v pravém slova smyslu i dále. Snad i v této malé úzkostlivosti lze najíti egoistický motiv, že kapitule tak s dotavadním administrátorem Václavem z Krumlova zůstane v rukou i potom správa církevní, jak se zdá na to narážeti i papež, když kapitolu ujišťuje, že účast Rokycanova na římském poselstvu nebude jejich postulaci nijak na závadu, setrvají-li jen v započatém předsevzetí: „Mámeť v úmyslu církev Vaši tak opatřiti („providere“), že právem budete moci býti její správou spokojeni“⁴.

¹ O datáři Katalonci mluví 10/3 1457 Eneáš k Prokopovi z Rabštejna (Opera 782). Papežským datářem i zpovědníkem a převorem v Zaragoze jej nazývá Rokycana ve svých listech k němu 1457–1458, vydaných od Tobolky, O volbě a korunování Jiříka z]Poděbrad 39, 42 a 44 (převorem však až v druhém listu z 30/5 1458 a v listu třetím z 10/6 1458: snad se jím Kosma stal teprve až po 13/12 1457, kdy byl psán první list Rokycanův).

² Mareš v ČČM. 1890. 77 a d. Jakub se vrátil na podzim r. 1457, avšak spor o hospic prohrál.

³ E. Silvius 1/4 1457 Mik. Listiovi: Opera 788.

⁴ 22/11 1456 u Tomka VI. 273⁴¹: „...quod merito de ipsius [ecclesiae] administratione contenti esse poteritis“. Nevím, na jakém základě Frind IV. 43 (dovolává se Pešin y, Phosp. sept.) i V. Schmidt a Al. Picha v MVGD B. 42. [1904] 65 uvádějí, že český klerus i šlechta měla svého kandidáta v osobě Václava z Krumlova. Schmidt a Picha tuto kandidaturu Václavovu kladou určitě k r. 1456, kdežto u Frinda je o tom zmínka v souvislosti s kandidaturou

Intrika ctižádostivého a široce své sítě rozestírajícího prokurátora¹ citelně se dotkla Eeneáše Silvia, jemuž se tak máty jeho původní plány, ač asi hned nevěděl vše. Eneáš v Římě vystupoval jako odborník nejen ve věcech německých a uher-ských, nýbrž i v české otázce a žárlivě střežil, aby vše, co se týkalo zemí Ladislavových, procházelo jeho rukama. Zaujal tak místo nepřítomného Karvajala, jsa ovšem v jisté oposici proti němu, nepovolnému k Čechům a v otázce kompaktat nesmiřitelnému. Proto, jakmile jen postřehl, že Rorau něco strojí, hned si stěžoval – bylo to asi na počátku prosince 1456² – Jiříkovi, že, ač podle úmluvy on má jednati o českých věcech s papežem, Rorau i jiní se v to mísí, a nabídl mu, že znovu bude s papežem jednati, doufaje, že opět s ním dovede věc k dobrému konci; avšak mýlil se, domnívaje se, že Rorau jedná v souhlase s Jiříkem.

Právě tehdy se papež dověděl, že se má v Praze sejíti sněm, na němž se bude jednati o poselstvu do Říma, a to bylo mu podnětem, aby znova 1. prosince 1456 psal Jiříkovi, třebas mu byl teprve nedávno poslal jiný list v téže věci. Vychvaluje znova veliké zásluhy Jiříkovy o to, že království „vedl ve svrchovaný pokoj“, a přičítaje to přímo tajemnému řízení božímu jako přípravu i k zavedení míru duchovního, žádal mocného gubernátora, aby se přičinil o výpravu slibovaného a od něho tak toužebně čekaného poselstva, které by vše vyřídilo, čím by se dosáhlo

Prokopa z Rabštejna, s čímž se shoduje i pozdější narážka Val. Schmidta v programu německého stát. gymnasia v Budějovicích z r. 1909 na str. 13.

¹ Eneáš o něm řekl: „homo multivulus et magnivulus“ (Opera 782: 10/31457).

² Nedatovaný list v rukopise kapitul. C XIX 73b–74a. Kladu jej na počátek prosince nejenom proto, že v rukopise následuje hned za listem papežovým Jiříkovi z 1. prosince 1456, nýbrž že se s ním i věcně shoduje zmínkou o sněmu, který bude v Praze, i tím, že také list Eneášův má býti Jiříkovi dodán od Václava Schincka. Ovšem to by se mohlo hoditi i na konec ledna 1457, v souvislost s novými listy papežskými kapitule pražské a Jindřichovi z Rožmberka. Avšak Eneáš nezdá se ještě prohlížeti všechny věci, které „per h. R. [scil. hunc Rorau] et quosdam alios innovantur“, což by spíše ještě ukazovalo na prosinec 1456; také by byl později neopominul Eneáš poznamenati své jmenování kardinálem z 18. prosince 1456.

„svorné totožnosti“ („concors idemitas“) Čech s církví. A za to, že království českému dá po pokoji časném i pokoj duchovní, zajisté se Jiříkovi dostane i na tomto světě důstojné odměny¹.

Asi současně s listem papežským psal Jiříkovi i prokurátor

¹ List ten se správným datem „anno domini etc. LVI° Kalendis Decembris“, a to podle rukopisu kapitul. G XIX f. 73a–b, otiskl Pešina, Mars mor. 680 a znovu i lépe Palacký ve FRA. 20. 106–107, avšak tento podle druhého jeho neúplně datovaného opisu z téhož rukopisu f. 133: tím se vysvětlí nesprávnost výtky Palackého IV. 1. 358³⁴². List měl Jiříkovi dodati kanovník vratslavský Václav Schinck, po němž může Jiřík zase papežovi odpověděti. Schinck je onen „Venceslaus Bohemus“, jenž pak r. 1457 vystupuje v Římě jako zástupce biskupa vratslavského Jošta z Rožmberka v příčině slevy annatu; zda tento Václav je totožný s přítelem Eneáše Silvia z kanceláře Fridricha III. Václavem z Bochova, nechce Truhlář, Počátky humanismu v Čech. 24 ani jistiti, ani popírati, ač uznává pravděpodobnost toho, ale Herm. Jireček, Právnícký život v Čech. a na Mor. 249–50 o tom nemá pochybností. – Mohlo by se zdáti, že s listem Jiříkovi časově souvisí i list Kalixtův králi Ladislavovi, jehož poslem právě byl kanovník Václav: po něm papež králi vyřídil svá přání o jeho smíru s císařem i o jednotě Čechů s církví „extirpatis haeresum dogmatibus“ Opera 822 i Kaprinai, Hungaria diplomatica temporibus Mathiae Hunyadi II. [1771] 112–13). List tento s dodatkem: „per Eneam dictata“ ovšem má datum 1/12 1457, které je nepochybně správné. Okolnost, že kromě shody v datu dne a měsíce je tu i společný doručitel Václav Schinck, nerozhoduje, třebaš při tom musíme přijmouti, že Schinck byl v krátké poměrně době čtyřikrát v Římě: na počátku prosince 1456, opět již na konci ledna 1457, v září 1457 (ve věci Jošta z Rožmberka) a znovu v prosinci 1457: proti r. 1456 kromě dodatku o Eneášovi, který se ještě nezdá míti platnost na konci r. 1456, nýbrž až v době pozdější (sr. k tomu z Voigtova soupisu v AUG. 16. č. 500, 502, 540, 544, kde Eneáš diktuje listy papežské), myslím, právě svědčí i táž osoba doručitelova obou listů, Jiříkovi i králi, neboť na konci r. 1456 byl král v Uhrách a těžko souditi, že by táž osoba měla vyřizovati vzkazy papežské v Uhrách i v Praze. – Jiřík psal krátce předtím, na podzim 1456, Rorauovi o blízkém příchodu poslu českých „pro nonnullis factis dicto regno et regnicolis necessariis... a sanctitate domini nostri expediendis“, což pak prokurátor oznámil k veliké papežově radosti jemu i kardinálům: sr. nedatovaný list Rorauův, který je v rukopise kapitul. G XIX f. 74 a hned za listy Kalixtovým z 1/12 1456 i Eneášovým a který s nimi i věcně souvisí, třebaš tu není přímé zmínky o sněmu pražském. O rychlosti poslu sr. „Konec Lad. Pohr.“ 49² i 152⁴; sr. i výše 41⁹. Markgraf, Ueber das Verhältnis des K. Georg v. Böhmen zu Papst Pius II. 1458–1462 (1867) 6¹ praví, že z Vratslavě do Říma poslové potřebovali 4 neděl, z Prahy o něco méně. Nejlepším střediskem, kde se listy mohly vyměňovati, byly Benátky; 3/7 1457 píše Eneáš Janovi Nihili (na dvoře cis.): „Potes per Venecias mittere litteras: illinc enim frequentes ad nos currunt tabellarii mercatorum“ (Op. 794).

Rorau, nikoli však o tom, co se v Římě chystalo o arcibiskupství pražském, nýbrž jen, aby mu Jiřík, než budou z Čech poslové do Říma vypraveni, po zvláštním poslovi oznámil jejich příchod, aby jim mohlo býti připraveno čestné uvítání i byty¹. Než i tehdy bylo zatím předčasno mysliti na takové přípravy, protože s poselstvem nastal opět průtah, jehož příčiny pak papež v listech, určených českým katolíkům, naznačil jen neurčitými slovy jako vinu některých lidí, „kteří, oddávajíce se své vášni a žádostivosti, neostýchají se mařiti prospěch obecný“². Pronikly snad i v Čechách zprávy o žádosti kapituly pražské za osazení arcibiskupství a byla to reakce utrakvistická, která bránila vyslání poselstva? Anebo stačilo k tomu na sněmu zvědět o Eneášově návrhu 12 členného výboru, který vlastně byl jen formálně zastřeným odmítnutím Rokycany?

Když se doručitel listů prosincových, kanovník Václav Schinck, v druhé půli ledna již zase z Čech vrátil do Říma, byly na základě jeho informací naděje v poselstvo znovu skládány v blízký český sněm a papež neváhal vhodnou náladu na něm připravovati zvláštními listy, které ke konci ledna 1457 poslal kapitule pražské i předním pánům katolickým. Divil se průtahu, avšak znovu pobízel věrné stoupence, ať se na sněmu o poselstvo zasadí, aby již království „cele“ („integraliter“) hledělo k stolici papežské a aby se již nemohlo o něm mysliti, že je mimo církev obecnou³. Současně, zdá se, psal Kalixt Jiříkovi. Vycházeje ze zásady, že si smíru Čechů s církví přeje ne méně než zničení Turků, žádal jej, aby setrval ve svém „chvalném předsevzetí“ a aby v poselstvu byl zvláště zastoupen „pro jasnou pověst své učenosti a vážnosti“ Rokycana, když již sám byl slíbil, že přijde⁴.

¹ Sr. poznámku předcházející.

² Sr. listy, uvedené v poznámce následující.

³ Kromě Jindřicha z Rožmberka, k němuž se list papežský z 26. ledna 1457 zachoval v archivu třeboňském (Histor. 1738), psal papež pravděpodobně, jak se též domýšlí Tomek VI. 274, i jiným pánům. List stejného obsahu kapitule pražské z 29. ledna je u Pešiny, Phosp. sept, 238—39 i u Balbína, Miscell. D. I. L. VI. 180—81. Své bližší vzkazy zase papež vyřizuje po doručiteli listu Václavu Schinckovi. K datování, že jde o rok 1457 a nikoli 1456, který se tu udává, sr. Palacký IV. 1. 358³⁵⁴.

⁴ U Tomka VI. 274 najdeme v lednu 1457 list Kalixtův Jiříkovi, to však je list svrchu již zmíněný z 1/12 1456. Myslím však, že tehdy byl poslán

Slib Rokycanův, jíti do Říma, znamenal, že, ať již byly jakékoli příčiny, proč se vyslání římského poselstva zdrželo, na konec přece zase převládl úmysl, s kurií přímo jednati, a že v tom Rokycana stál vedle Jiříka. U Rokycany, zvláště po pozvání papežským, vracela se nálada, která jej již jednou, na konci r. 1449, pohnula, aby se vydal na cestu do Říma a osobně se dohodl s předními činiteli kuriálními, a která však jej na cestě brzo upustila, takže se vrátil¹. On ovšem chtěl do Říma jíti se zcela jiným úmyslem, než jaký měla kurie: ne vzdáti se hodnosti, k níž byl již před 20 lety zvolen od českých stavů i duchovenstva, nýbrž vymoci její potvrzení, které stále bylo předním českým postulátem církevním. Podle pověsti, která se donesla až do Uher ke Kapistranovi, nebyl by kurií ani kardinalát příliš vysokou cenou, aby pohnula Rokycanu ke smíru a zároveň k vzdání a aby tak v Čechách odstranila hlavní překážku katolické restaurace. Než jako se kuriálové mýlili, myslíce, že ctižádost Jiříkova jim bude nad jiné mocným prostředkem k splnění jejich přání, tak špatně počítali i se ctižádostí Rokycanovou. Bylo to cenění příliš vlašské, málo se hodící do českého prostředí. Prostředky, jakými kurie získávala za sporu s koncilem dosti odpadlíků, selhávaly u Rokycany. I když připustíme u něho motiv ctižádosti, který u něho zdůrazňovali již současníci, byl by Rokycana musil obětovati více než oni apostatové z doby schismatu: byl by musil za skvělou bezvýznamnost svého kardinalátu, kdyby byla kurie opravdu hotova jím platiti jeho podrobení, dáti svou celou slavnou minulost i duchovní vůdcovství národa, hrdé vědomí zbožňovaného vůdce svého lidu, a to byla cena těžko přijatelná.

Zatím o to, co bylo vlastním účelem slibované jeho jízdy do Říma, byl u kurie veden skrytý zápas, neboť proti datáři Kosmovi měl Eneáš Silvius svého kandidáta na arcibiskupský stolec pražský v osobě českého kancléře Prokopa z Rabštejna, který by ovšem proti svému soupeři měl neocenitelnou přednost svým

list Kalixtův, známý z Raynaldových „Annales“ XVIII. 481, kde ovšem je zařaden k r. 1456. Ale zmínka, že Rokycana již slíbil svůj příchod, nutí, abychom jej položili až za papežský list z 22/11 1456, kde si jeho příchodu papež přeje, Schinck patrně k tomu v lednu přinesl z Čech odpověď.

¹ Čes. děj. III. 2. 540.

českým původem a dokonalou znalostí českých poměrů a který mohl počítati na přímluvu nejen krále Ladislava, nýbrž i císaře Fridricha¹; ostatně i již dříve, r. 1447, šlo o jeho kandidaturu na pražské arcibiskupství². Datář Kosma měl velmi agilního zastávce v prokurátoru Rorauovi, který ve dne v noci pro něho agitoval, všude ujišťuje, že nad jmenování Kosmovo nic nebude království českému prospěšnějšího. Eneáš, jenž asi ještě s kandidaturou Rabštejnovou nevystoupil veřejně, čekaje, až k tomu přijde zevní podnět od krále Ladislava, zatím se spokojoval tím, že zdržoval každé rozhodnutí v té věci. Nebylo to snadné, ježto Kosma mezi Katalonci v nejbližším okolí papežové měl mocné přímluvce, a stalo se to tím těžší, když Kalixt otázku provise arcibiskupství pražského se souhlasem Rorauovým svěřil kardinálu Petru Barbovi, aby se o povaze věci informoval, tak aby mohl býti dosazen Kosma. Jestliže Eneáš byl roztrpčen a stěžoval si přátelům na to, že se tak marně namáhal o „dílo spásonosné a potřebné“ – byla toho nepochybně i ta příčina, že se Rabštejn při tom stejně, jako r. 1447, choval celkem trpně a sám účinněji v jednání nezasáhl ani u kurie, ani u krále. Proto naň Eneáš naléhal přímo i prostřednictvím jiných přátel, aby se král Ladislav u papeže ujal jeho kandidatury, která tím neobyčejně stoupne, třebaže se již zdála býti v nebezpečí. Prokop měl i zakročiti u Jiříka a oznámiti Eneášovi jeho mínění³. Než Jiřík, dostalo-li se mu zatím skutečně zpráv o římském rozruchu s pražským arcibiskupstvím – i když kandidatura Rabštejnova mu byla mnohem bližší než Katalonce Kosmy, sotva mohl v té věci zaujmouti jiné stanovisko než dříve: nemohl jinak než

¹ Císař již 20/3 1452 při jízdě korunovační udělil jemu i jeho bratřím nový znak (Chmel, *Materialien zur österreich. Gesch.* II. 1–2; tu je i zmínka o starším vyznamenání již při korunovaci v Cáchách); 12/5 1452 mu dal jinou výsadu o ustanovení 10 notářů a legitimování 10 levobočků (tamtéž II. 51–52). Eneáš Silvius přízeň k starému soudruhovi osvědčil i 14/12 1454 přímluvou za jeho bratra Jana, probošta vyšehradského, u císaře a Bessariona a slíbil mu i další pomoc v Římě; Prokop měl jen Jana opatřiti nutným nákladem, „cum episcopus fuerit“ (Cugnani 435).

² Čes. děj. III. 2. 166.

³ Listy Eneášovy 8/3 1457 Karvajalovi (Opera 780), 10/3 Prokopovi z Rabštejna (tamtéž 782–83), 10/3 a 1/4 Mik. Listiovi (784 a 788), 10/3 králi Ladislavovi (783), 10/3 Janu Nihili (781). Králi měl ústní zprávu podati Jindřich Senftleben, vracující se z Říma na dvůr císařský.

setrvatí při Rokycanovi, jehož volba arcibiskupská byla v neroz-
vazatelném spojení s kompaktáty.

Přes to však, že se odevzdáním sporné provise kardinálu Barbovi již zdál nastávatí rozhodný obrat na prospěch Kosmův, podařilo se vlivu a obratnosti Eneášově prosadití – snad i pomocí nějakého zakročení Ladislavova – že rozhodnutí přece bylo odvráceno, ač se za Kosmu stavěli i někteří kardinálové¹, a tak byl získán čas. Mohli bychom, tuším, mezi nimi hledati i kardinála Jana z Castiglione, biskupa pavijského, jenž i jinak budil žárlivou nevraživost Eneášovu, nabýváje vážnosti a přízně nejen u krále Ladislava, nýbrž i u jiných Eneášových známých a příznivců za Alpami². Proti němu hleděl podnítiti i Karvajala³, jenž však ze své dálky dosti pohrdavě shlížel na křízící se pletichy u kurie. V tom smyslu se i vyjádřil k Eneášovi s kousavou ironií, že oni v Římě i záležitost arcibiskupství pražského „dobře vyřídí“, takže Eneáš, jsa tím dotčen, stěžoval si mu na nedostatek přímé otevřenosti⁴. Na nějaký čas ustoupila otázka arcibiskupská v pozadí⁵, a teprve na počátku listopadu, když byl Ladislav opět v Praze, znovu se vynořila. Eneáš tehdy pobízěl Rabštejna, aby, maje krále u sebe, „kul železo, dokud je žhavé“⁶.

¹ 2/11 1457 list Rabštejnovi: „scis, quot sint adversantes et magni et rubri capitia“ (Opera 811).

² „Papiensis“ se v Římě chlubil, že nedávno v Rakousích tak již urovnal spory mezi císašem a Ladislavem, že jen jeho odchod do Norimberka mu je zabránil dovésti k úplnému smíru (ES. 11/9 1457 Karvajalovi: Op. 799). On byl nepochybně oním přítelem, kterého Vavřinec Rovarella, poslaný ke králi Ladislavovi od papeže, králi při svém odchodu doporučil; jemu asi týž přičetl i hlavní zásluhu o propuštění Jana Vítěze z vazby. Obojí rozhořčilo Eneáše, žárlivě si střehoucího svou německou a uherskou agendu u kurie, takže hleděl oba tyto muže u svých německých přátel zlehčiti (oba studovali v Paříži, „ambo gallizant“ atd.), vyslovuje naději, že si král Ladislav dovede více vážiti starých přátelství než nových (listy z 2/11 1457 Senflebenovi, Rotovi i Tröstrovi: Op. 811 – 13).

³ Proto mu psal o chloubách Jana Pavijského.

⁴ 4/7 1457: Op. 792; Eneáš se ještě jednou k tomu vrací 2/11 (810).

⁵ Ani v listech k Prokopovi z Rabštejna 3/7 a 11/9 1457 se Eneáš o ní vůbec nezmiňuje (Op. 794 a 798). Tu slyšíme i znova výtku, že mu Prokop zřídka píše, takže je odtud viděti i malý zájem Prokopův o své jmenování arcibiskupské.

⁶ 2/11 1457 (Op. 811): „scis, quanto labore conclusionem in re bohemica deduximus“.

Tehdy však v souvislosti s přípravami k sňatku Ladislavovu v Praze stala se celá česká církevní otázka předmětem obecných úvah a nadějí, a jevištěm jejího řešení měla opět býti i Praha, při čemž se mělo zvláštní úlohy dostati ne Eneášovi, nýbrž Karvajalovi. Tomu již někdy v srpnu, ne-li dříve, papež psal, aby z Uher zajel prostředkovati ve sporu mezi císařem a Ladislavem¹. Když pak již zprávy o svatbě Ladislavově zněly určitěji, papež 1. října 1457 nařídil Karvajalovi, aby se již bez meškání odebral k Ladislavovi do Prahy, divě se, že již dříve nejel k císaři, jak byl vyzván. Při tom Kalixt udal přímo za důvod, že jeho přítomnosti je tam třeba nejen v otázce turecké, nýbrž i k ochraně proti „některým, kteří o víře katolické špatně smýšlejí“². Tento výrok, ostatně svůj vlastní diktát, doplnil současně Eneáš o další části programu sjezdového (spor pruský, protipapežskou opozici porýnskou), při čemž o Čechách praví, že budou „o svých člancích horliví“³.

Tato zmínka o kompaktátech v jejich tehdejší korespondenci nezůstala osamocena. Oba kardinálové se v pojetí české otázky zcela rozcházel: kdyby si knihy celé o ní psali, každý – praví Eneáš – zůstal by pak přece při svém mínění⁴. Karvajal byl proti povolení kalicha, boje se pohoršení, které by proto vzniklo mezi Němci, a patrně se domnívaje, že Čechy bude přece na konec možno přiměti k bezpodmínečnému smíru. Eneáš se zdvořilou opatrností vůči autoritě Karvajalově tomu odpíral a při tom

¹ Fraknói v Ung. Revue 1890. 142³,⁴ uvádí z Prage (Annal. III. 203), že papež 30/8 1457 oznámil Ladislavovi a císaři, že k nim Karvajal přijede i že se zatím Rovarella ujme jednání. S tím lze uvést v souvislost nedatovaný list Kalixtův Ladislavovi u Cochlaea, Historia Hussit. 401–02, kde se praví, že za Karvajala bude zatím jednati Rovarella spolu s Ludvíkem Bavorským. Ovšem zdá se, že posláním toto a s tím i list Karvajalovi třeba posunouti asi o měsíc dozadu, neboť již s počátkem července máme zprávy, že papež posílá Rovarellu k Ladislavovi (ES. 3/7 Rabštejnovi a 4/7 Senftlebenovi: Op. 794 a 793), a papež 1/10 1457 praví, že Karvajala již před dlouhým časem vyzval k jízdě k císaři.

² ES., Op. 825 (je to jeho diktát). Svou výzvu papež opakoval 16. října (zase diktát Eneášův: Opera 818–19); k pomoci byl Karvajalovi poslán Rovarella, aby ho užil, kam by sám jiti nemohl.

³ 1/10 1457 tamtéž 825–26: „Bohemi de suis articulis curiosi erunt.“ Potřeba příjezdu Karvajalova prý je přímo rukama hmatatelná. Zajímavá je poznámka, že se tím Karvajal zavděčí Ladislavovi i králi francouzskému.

⁴ 2/11 1457: Op. 810.

padlo slovo, o jehož správnosti se měli oba brzy přesvědčiti: „To přece prorokují: nikdy ani Tvá Důstojnost ani má maličkost neuvidí Čechy zcela se stolicí papežskou sjednocené. Kéž bych však byl klamným věštcem a shledán byl v tomto proroctví omylným“¹.

Při nechuti k českým husitům a k Praze zvláště, kterou legát měl od r. 1448 ve špatné paměti, a při otálení, opustiti Uhry, stále nebezpečím tureckým ohrožované, což již dříve mu byl papež nucen vytknouti, stále bylo pochybno, zda Karvajal opravdu do Prahy přijede, ač zdá se, že právě proto byl k české legaci určen, aby se mu dostalo za příkoří z r. 1448 čestného zadostiučinění, třebaš ne tak, že by se vlastní těžiště jednání z Říma přenášelo do Prahy. Papež se nevzdával úmyslu, jednati s Čechy sám, ponechávaje Karvajalovi v Praze spíše jen obranu proti případným pokusům utrakvistickým, použití svatební příležitosti k utvrzení svých požadavků. Pochyboval-li o jeho příjezdu sám Eneáš², není divu, že ani na pražském dvoře královském nebylo k tomu valné důvěry. A ježto mladý král sám z vlastního podnětu i z ohledu na své vzácné svatební hosty, při čemž též na váhu padalo i přání příštího jeho tchána o náboženské očistě³, toužil se ukázati ve světle, ne-li plného již smíru náboženského, tedy alespoň jeho slibných červánků, nepřekvapuje, že za příprav k svatbě kromě poselstva k císaři, které bylo vypraveno pod vedením Oldřicha Eicingera, bylo usneseno i vypraviti poselstvo do Říma⁴.

S tím se zároveň znovu vyskytla otázka účasti Rokycanovy,

¹ 17/11 1457: Op. 805 (datum z Voigtova soupisu listů Eneášových v AUG. 16. č. 531). O korespondenci Karvajalově, z níž se zachovaly jen trosky, zaslouží pozoru poznámka Waddingova, Annales Minorum XII. 320, že z archivu Kapistranova měl mnoho listů Karvajalových ke Kapistránovi.

² Eneáš v týž den (2/11 1457), kdy znovu Karvajalovi doporučoval, aby jel do Prahy, vyslovil o tom k Prokopovi z Rabštejna své pochybnosti (Opera 811).

³ Sr. výše 88.

⁴ Eneáš, jenž o tom i o úmyslu, rozhodnouti spory náboženské v Římě, podává zprávu ve své „Historia Boh.“ v kap. 69, byl při svém vlivném postavení u kurie, právě pokud šlo o Čechy a Německo, dobře informován, aby se mu mohlo věřiti. Rudolf z Rudesheimu později a po něm Rangoni (Joachimssohn, traktát 24) líčí věc tak, jako by byl žádán od papeže legát a jako by Jiřík („fallacissimus“) tvrdil, že za přítomnosti mnoha knížat beze vši námahy bude království uvedeno v církevní poslušnost, jen aby krále přiměl k svatbě v Praze.

a to tím spíše, že právě tehdy přišel z Říma prokurátor Rorau, přinášeje od papeže nové k tomu pozvání. Jak papež opravdu již nedočkavě hleděl vstříc příchodu českých posílů, ukazovalo nové posláni vratislavského kanovníka Václava Schincka na počátku prosince ke králi¹. K pozvání papežskému Rokycana uctivě odpověděl 22. listopadu, den před smrtí královou, slibuje přičiniti se o vypravení poselstva i přijíti s ním sám, ač dovolí-li okolnosti časové. Přes všecku ochotu a projevy pokory a oddanosti k stoličce papežské lze však v jeho listu pozorovati chladnou zdrželivost, kterou, tuším, vysvětluje jeho stesk na „zlostníky“ „z kněžstva poběhlého“, kteří mu prý neustávají na pověsti utrhati a proti nimž se chce svým časem i místem stoličce papežské zodpovídati ze své víry jako „syn církve svaté, římské“². A podobně psal Rokycana o něco později, za situace již podstatně změněné smrtí Ladislavovou, datáři Kosmovi, jenž mu byl psal v stejném smyslu jako papež, doufaje patrně přímým jeho získáním své kandidatuře cestu uvolniti. I tu, děkuje Kosmovi za jeho přízeň k němu i Čechům, poukazoval Rokycana na to, že byl hotov vyhověti pozvání papežskému, „by čas příhodný spomocen byl a rozličnost věcí překážky nečinila“³.

I tentokráte, jako r. 1445 a 1447, čeští odpůrci Rokycanovi v Římě proti němu uplatnili svůj rejstřík žalob, který právě krátce předtím tak široce rozvinul sám administrátor Václav z Krumlova a jeho kruh⁴. Byl to všestranný útok na voleného arcibiskupa, jenž měl v Římě jeho potvrzení zcela znemožniti: Rokycana jako

Podle toho sluší opravit, co bylo o tom řečeno v „Konci Lad. Po hrobka“ 121: těžisko jednání spadá do Říma a teprve po něm mohlo jíti o slib poslušnosti papeži.

¹ O listu papežově ke králi z 1/12 1457 sr. výše pozn. 130¹.

² Překlad latinského originálu podávají Staří letopisové češ., text S.; obsah u Tomka VI. 302. Rorau, který se tu nazývá výběrcím („sběrač“) komory papežské, měl papeži kromě toho podati zprávu ústní.

³ Opět starý překlad z 13/12 1457 u Tobolky, O volbě a korunování Jiř. z Pod. 39–40. Od mládí prý Rokycana ctil stoličce papežskou a bude ctíti: „proto vzdycy...kolikrát sem byl od Jeho Svatosti obeslán neb napomenut, plnú poctivosti a naboženství dával sem odpověď, leč by skrze koho na cestě bylo proměněno“.

⁴ O starších žalobách sr. Čes. děj. III. 1. 59–60 a 167–168. O nových žalobách Václava z Krumlova r. 1455 i souvislých s nimi žalobách podobných sr. Čes. děj. III. 3. hlavu IV. knihy čtvrté.

člověk, kněz i theolog byl zde představován v barvách nejtemnějších, a nebylo rysu jeho povahy ani význačnější události z jeho pohnutého života, aby tu nebyla skreslena a aby jej, zvláště před cizí veřejností, nezošklivila. V duchovním představiteli utrakvismu byl zde souzen a odsouzen celý utrakvismus, a to právě ve chvíli, kdy se opět mělo jednat o jeho vyrovnání s kurií.

Na tomto podkladě pracovala pak neostýchavá intrika prokurátora Roraua, jenž byl již v zájmu svého kandidáta proti Rokycanovi zaujat, třebaže se patrně v Praze k tomuto stanovisku neodvážil přiznati. On nejen žalobám českých katolíků v Římě pravděpodobně zjednával dobrý ohlas, nýbrž, zdá se, dopustil se i činu, který na Rokycanu nemohl zůstat bez účinku. Jak lze se dohadovati, někdy na rozhraní let 1456 a 1457 poslal jménem papežovým do Prahy opis listu církve utrakvistické z r. 1452 do Cařihradu, který, i když byl v Římě znám, přece nezabránil, aby papež i dále zval Rokycanu, jehož jméno zde nebylo přímo vysloveno, do Říma¹. Za předpokladu, že papeži je znám list, kde se nazývá „člověkem hříchu, který se protiví a povyšuje nade vše, co se nazývá Bohem“ atd. – bylo možno věřiti upřímnosti výzev papežských, bylo možno jeti s týmiž úmysly i nadějemi, jaké měl dříve Rokycana, do Říma? A je ve shodě s tím, co již bylo naznačeno o zvláštním postavení Rorauově v Římě, že on, hraje dále svou dvojakou úlohu, zajisté neopominul v Praze zdůrazniti dojem, jaký nové žaloby i znalost listu z r. 1452 v Římě vyvolaly, aby již předem zkušil protikandidáta. Lze věřiti, že obraz situace, který podal, odradil Rokycanu od úmyslu, do Říma jeti a zde osobně své dobré jméno obrániti. Odtud žádost Rokycanova ke Kosmovi, ať nevěří pomluvačům, odtud ujišťování jeho i papeže, že se ze všeho zodpoví, ovšem svým časem i místem! Odtud si také vysvětlíme, když měl zachycené doklady o žalobách katolických v rukou, i jeho bouřlivá kázání někdy v lednu 1458 proti administrátoru Václavovi, jak do Říma poslal „falešné listy“, takže dokonce došlo i k Václavovu zatčení!²

¹ O výkladu tomto, souvisejícím s rozbořem žalob anonyma petrohradského i traktátu Vaňka Valečovského, sr. tamtéž.

² Noviny ze 4/2 1458 ve FRA. 20. 125. Jméno Václavovo se tu přímo nevyslovuje, avšak oním doktorem „uff dem hawse“ („na hradě“), o němž se

Jestliže se Rokycana již v listu k papeži vlastně vzdal své jízdy do Říma, toto rozhodnutí se ustálilo po neočekávaném obratu, jaký v Čechách nastal smrtí mladého krále, kdy, jak Rokycana dobře chápal, přišla jedinečná příležitost, utrakvismus zajistiti na jeho rodné půdě. Na jednání v Římě, ač se s ním styky nepřerušovaly, nebylo zatím, dokud nebude rozhodnuto o novém králi, pomýšlení. Nedůvěra v ochotu kurie a v možnost vlastního potvrzení za arcibiskupa ustoupila u Rokycany radostnému optimismu, že zřízením husitského království nastanou i jiné, lepší podmínky k vyrovnání s církví římskou.

tu mluví, je spíše Václav z Krumlova než jiný doktor, který patřil mezi utrakvistické apostaty, Hilarius Litoměřický (sr. o něm článek Kalinův v ČČH. 1899. 311 a d.), ačkoli původně snad právě na něho Rokycana myslel, mluvě o „zlostnících“ „z kněžstva poběhlého“. Administrátoru Václavovi příslušel oficielní styk s kurií. A snad právě jeho zatčení, které jistě vyvolalo mnoho povyku, ač o něm kromě uvedených novin v pramenech není stopy, pohnulo administrátora Václava k jízdě do Říma, o níž pak r. 1458 víme.
